

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Ольга Кобрій, Оксана Яців

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Навчальний посібник

Дрогобич
2022

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 4 від 24. 03. 2022 року)*

Рецензенти:

Невмержицька О., доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Луценко Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Відповідальний за випуск:

Ченіль М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Кобрій Ольга, Яців Оксана.

К 55 ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ: навч. посіб.: тексти лекцій. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2022. 86 с.

Навчальний посібник розрахований на підготовку фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки і складений відповідно до програми навчальної дисципліни «Педагогічний контроль у системі освіти», затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Посібник висвітлює тематику занять з навчальної дисципліни «Педагогічний контроль у системі освіти». У ньому розкрито інформацію про завдання освіти на сучасному етапі розвитку суспільства в контексті реалізації педагогічного контролю за їх виконанням у системі української освіти, функції та види педагогічного контролю, поточні та періодичні оцінювання у зв'язку з ним, самооцінку та самоконтроль у пізнавальній і перетворювальній діяльності, педагогічний контроль у вихованні. педагогічний контроль за спілкуванням, організацію педагогічно доцільного середовища та високодуховної атмосфери як необхідної умови педагогічного контролю.

Видання зорієнтоване на педагогічних працівників, науковців, магістрів, а також усіх, хто цікавиться проблемами педагогічного контролю та самоконтролю у навчанні та вихованні української молоді. Він буде корисним також тим, хто готується до педагогічної роботи, педагогам, батькам, найширшому колу читачів.

Зміст

Вступ.....	4
<i>Тексти лекцій.</i>	
<i>Тема 1. Завдання освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та педагогічний контроль за їх виконанням у системі української освіти.....</i>	<i>6</i>
<i>Тема 2. Функції та види педагогічного контролю.....</i>	<i>17</i>
<i>Тема 3. Поточні та періодичні оцінювання і контроль у навчанні.....</i>	<i>26</i>
<i>Тема 4. Самооцінка та самоконтроль у пізнавальній і перетворювальній діяльності.....</i>	<i>33</i>
<i>Тема 5. Педагогічний контроль у вихованні.....</i>	<i>44</i>
<i>Тема 6. Педагогічний контроль за спілкуванням.....</i>	<i>54</i>
<i>Тема 7. Організація педагогічно доцільного середовища та високодуховної атмосфери як необхідна умова педагогічного контролю в системі освіти.....</i>	<i>63</i>
Загальний список використаної літератури.....	76

ВСТУП

У процесі відродження української системи освіти важливо переглянути відомості про педагогічний контроль у цій системі, з'ясувати завдання освіти на сучасному етапі розвитку суспільства у контексті реалізації педагогічного контролю за їх виконанням, види педагогічного контролю, поточні та періодичні оцінювання у зв'язку з ним, значення самооцінки та самоконтролю у пізнавальній і перетворювальній діяльності, а також сутність реалізації педагогічного контролю у вихованні, за спілкуванням, уявлення про організацію педагогічно доцільного середовища та високодуховної атмосфери як необхідної умови педагогічного контролю, що допоможе у розв'язанні практичних проблем і ситуацій.

До переліку завдань дисципліни входять: усвідомлення необхідності здійснювати контроль у системі управління освітньою діяльністю; з'ясування сутності основних змістових напрямів реалізації педагогічного контролю у навчанні, вихованні, під час урочної та позаурочної роботи, педагогічно доцільному середовищі та в умовах високодуховної атмосфери, врахування індивідуальних відмінностей учнів, а також контролю за спілкуванням; формування навичок побудови соціально-виховної роботи з урахуванням етнопедагогічних та етнопсихологічних особливостей сучасного виховання. Виконання таких завдань забезпечується наявністю державних документів (програм і законів) про освіту, навчальних посібників з педагогічних дисциплін, праць видатних педагогів-класиків, монографій.

Цей навчальний курс є самостійною дисципліною, що передбачена державним стандартом вищої освіти. Йому передують вивчення таких дисциплін, як «Педагогіка» і «Основи наукових досліджень». Філософські засади педагогіки є основою досліджень з вивчення цієї дисципліни; враховуються основні положення педагогічної науки, що визначаються її методологією – сукупністю

вихідних філософських ідей. Водночас, зважаючи на традиційну структуру курсу педагогіки, автори опираються на деякі нетрадиційні підходи до розв'язання та обґрунтування процесів реалізації педагогічного контролю.

Як і будь-яка інша наука, ця дисципліна репрезентує досвід, нагромаджений різними поколіннями українців, втілений у системі принципів, правил, закономірностей педагогічної діяльності, враховує народну мудрість, модель поведінки у розв'язанні життєвих питань, проектує виразні тенденції й перспективи розвитку української освіти.

Методичні засади навчання та виховання виробляються на основі закономірностей розвитку і формування особистості, а також визначаються на основі вимог суспільства, що також враховується у посібнику. Адже педагогіка, як і науки філософські, історичні, помітно поступається наукам промисловим, оскільки не виробляє матеріальні блага. Однак, за К. Ушинським, людина, забувши про душу, оточена лише матеріальними благами, не буде щасливою, оскільки її душа потребує поживи іншої, нематеріальної. Для поширення педагогічного досвіду необхідні не просто знання, а мистецтво впливу на духовний світ людини. У формуванні власної педагогічної позиції, обґрунтуванні своєї точки зору, відстоюванні поглядів і переконань студентові як майбутньому педагогу важливо знати різні підходи до розв'язання педагогічних проблем, захищати свої погляди й переконання.

Навчальний посібник пропонується для найширшого кола дорослих, які готуються до ролі наставника, друга, хочуть бути цікавими співрозмовниками, розумітися у життєвих проблемах, що найчастіше пов'язані із людськими стосунками.

ТЕКСТИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1. Завдання освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та педагогічний контроль за їх виконанням у системі української освіти

1. Мета курсу та сутність основних понять (категорій) навчальної дисципліни.

2. Завдання курсу в контексті завдань сучасної української освіти та нового педагогічного мислення.

3. Стратегічні орієнтири у реформуванні освіти в системі контролю та оцінювання.

4. Навчальний, розвивальний та виховний аспекти реалізації педагогічного контролю в системі освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. 191 с.
2. Державна програма «Вчитель» : Затв. Постановою Кабміну України від 28 березня 2002 р. № 379. *Освіта України*. 2002. 2 квітня (№ 27). С. 1–7.
3. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ ст.)». Київ, 1994. 62 с.
4. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. 5 вересня. № 38–39.
5. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. 1 липня. № 37–38.
6. Кобрій О. Основи педагогіки: навч. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2008. С. 6–17.

Допоміжна

7. Дубасенюк О. А. Ціннісне відношення до професіоналізму виховної роботи. *Нові технології виховання* : зб. наук. ст. / за відп. ред. С. В. Кириленко. Київ: ІСДО, 1995. С. 145–154.
8. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. *Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти*. Київ : Ленвіт, 2006. 36 с.
9. Теоретичні основи педагогіки / за ред. О. Вишневського. Дрогобич : Відродження, 2001. С. 76–78, 256–257.

1. Мета курсу та сутність основних понять (категорій) навчальної дисципліни

Метою курсу є вивчення видів, форм і прийомів педагогічного контролю, їх вплив на якість освітнього процесу, а предметом його вивчення – система загальних принципів, підходів до організації педагогічного контролю, а також практичні аспекти реалізації змісту.

Якщо кожна наука оперує якимисьь поняттями (певним понятійним апаратом), що відображають найістотніші сторони цієї системи, властивості та зв'язки її компонентів, тобто власними категоріями, то тут такі категорії, як «навчання», «розвиток», «виховання», «освіта», «едукація» мають місце. До того ж, педагогічний контроль означає такий елемент діяльності особистості, що допомагає виявити досягнуті результати цієї діяльності та передбачає спостереження з боку педагога за процесом едукації(постійне!). Усі ці поняття тісно пов'язані між собою; їх чітке розуміння сприяє уникненню термінологічної плутанини та швидкому розв'язанню педагогічних проблем.

Визначення основних педагогічних категорій, наведених нижче, відображають концепцію побудови освітнього процесу О. Вишневського і є базовими для засвоєння сучасної педагогічної науки.

Навчання – це процес засвоєння інформації у вигляді знань, умінь і навичок при допомозі педагога [9, 15]. Сутність навчання полягає у оволодінні дітьми чи дорослими суспільно-історичним досвідом, в опануванні здобутків національної і загальнолюдської культури. Сприймаючи, осмислюючи, застосовуючи у своїй діяльності цей узагальнений досвід, діти чи дорослі перетворюють його на свій власний. Ефективність навчання визначається тим, як налагоджена взаємодія педагога і дитини чи дорослого.

Розвиток – це процес якісних змін у людині, що знаменує перехід від простого до складного, від нижчого до вищого. Він не тотожний навчанню, бо має цілком іншу природу: якщо навчання передбачає засвоєння і нагромадження інформації, то розвиток – певну перебудову та вдосконалення функцій і якостей особистості. Як категорія педагогічна, розвиток – це удосконалення духовних, фізичних, психічних і соціальних можливостей людини, що можуть

проявлятися у будь-якій сфері життя і в будь-якому інформативному контексті [9,15].

Виховання – це процес формування поглядів, переконань, уявлень, ідеалів і, в кінцевому підсумку, моделі поведінки людини у довкіллі [9,16], тобто цілого механізму саморегуляції й чіткої орієнтації в ньому. У структурі ж особистості виховання ґрунтується на вірі у ідеали, якими живе суспільство, розвитку її духовної сфери.

Зауважимо, що в педагогічній практиці будь-який з вище описаних термінів іноді вживається в універсальному значенні, тобто включає у відповідне поняття фактично всі три компоненти процесу. Крім того, термін «навчання» часто вживається для недиференційованого позначення процесу засвоєння інформації і розвитку. Прийнято говорити також про інформативне чи розвивальне навчання (користуються й терміном «виховне навчання»).

Під терміном «формування», який є загальнонауковим, розуміють необхідність використання у процесі виховання базової технології педагогічної діяльності. Отже, в педагогіці недостатньо окремих педагогічних методик, окремих світоглядних установок. Потрібна технологія всієї діяльності педагога і кожної його ланки.

Термін «*освіта*» зазвичай трактується в широкому значенні, який передбачає систему освітніх закладів, їхню структуру, фінансування, обслуговування, управління ними, педагогічні кадри, матеріальну базу тощо. Для означення процесуальних компонентів освіти вживається термін «*едукація*» [9,16].

У практиці едукації користуються поняттями «педагогічний процес», «навчальний процес», «освітній процес» тощо. Це традиційні поняття і терміни, що стосуються, як правило, організації всього освітнього процесу в школі, ЗВО чи в інших освітніх закладах і включають також режимні моменти, планування чи облік виконуваної роботи тощо.

2. Завдання курсу в контексті завдань сучасної української освіти та нового педагогічного мислення

Метою освіти і виховання зазвичай вважають заздалегідь визначені результати у функціонуванні освітніх закладів, в особистісному становленні людини, її вихованні, а значить, – те, чого прагнуть досягти, якими якостями прагнуть володіти.

У Законі України «Про освіту»[4] підкреслюється, що метою сучасної освіти є всебічний гармонійний розвиток людини як особистості й найвищої цінності, розвиток її здібностей (розумових і фізичних), талантів, виховання високоморальних якостей, формування громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору, а також збагачення інтелектуального, культурного, творчого потенціалу народу, турбота про кваліфікованих працівників, фахівців.

Декларована у радянському суспільстві мета виховання – усебічний розвиток особистості – зобов'язувала забезпечувати інтелектуальний розвиток, моральне благородство, фізичну досконалість, підпорядковані комуністичній ідейності, і це означало, що до системи цілей виховання у тогочасному суспільстві вводилися завдання, що втілювали потреби того ж суспільства, нав'язувалися моральні цінності, залежні від панівної ідеології (марксистсько-ленінської), та громадянськість, що пов'язувалася із відданістю інтересам тогочасної держави, нехтувалися людські інтереси. Усе те, що дає людям радість, не входило до програми цілей їхнього становлення. Протягом усього навчання у школі чи інших закладах освіти не ставилося завдання розвитку здатності до самовдосконалення як стержньової властивості особистості.

Уже в процесі демократичних перетворень педагоги прагнули узгодити мету освіти і виховання із новим соціальним замовленням і конкретизувати поняття всебічного розвитку особистості. Наголошувалося на необхідності різнобічного розвитку особистості, що передбачає вдосконалення тих функцій і задатків, які найбільше проявляються в дитині, а також розвиток інших функцій, які забезпечують формування доброго спеціаліста, ерудованої особистості і, найголовніше, гармонії (завдяки цьому створюються сприятливі умови для кожної особистості).

Сьогодні педагоги розуміють, що не може бути альтернативи усебічному гармонійному розвитку особистості як меті виховання. Однак шлях до ідеалу тривалий, складний і вимагає поетапних дій з урахуванням реальних можливостей, потреб особистості, суспільства, педагогів. Водночас це не є недосяжний для наших уявлень ідеал, якщо цю мету розуміти з позицій сучасності, культурно-історичної практики, які наповнюють таке ідеальне поняття новим змістом.

Такий ідеал вимагає, щоб у кожній педагогічній дії, кожному методі, програмі враховувались гармонія людини, як підкреслював Ю. Азаров, з природою і культурою, з людьми і з самим собою.

Завданнями курсу є:

- з'ясування сутності категорій навчальної дисципліни, принципів і змістових напрямів педагогічного контролю;
- усвідомлення необхідності засвоїти методіку педагогічного контролю у сучасному навчанні та вихованні;
- усвідомлення необхідності здійснювати практичні аспекти реалізації змісту педагогічного контролю.

У результаті вивчення дисципліни «Педагогічний контроль у системі освіти» студенти повинні *знати*: мету і завдання курсу, сутність основних понять навчальної дисципліни; принципи і змістові напрями педагогічного контролю; його види; функції використання; форми і прийоми; компетенції професійного розвитку; вимоги до стандартів; їхні функції стандартів; складові стандартів.

Уміння складатимуть: *загальну компетентність* (уміння організовувати педагогічні умови освітньої роботи, обґрунтувати значення самостійного навчання, вивчати особливості виховання, забезпечувати успішну мотивацію, індивідуалізацію, диференціацію навчання, попередження неуспішності студентів, застосовувати технології виховання в організації педагогічного контролю) та *компетентність, що відповідає предмету* (уміння творчо використовувати навчальний матеріал у конкретних умовах педагогічної ситуації, аналізувати професійну та соціальну діяльність фахівця, розкрити сутність, принципи і змістові напрями, види і функції педагогічного контролю, розкрити сутність та особливості інноваційних систем контролю навчальних досягнень студентів, форми і методи педагогічного контролю і оцінювання навчальних досягнень студентів).

Сучасна педагогічна наука намагається поєднати все традиційне з тим, що народжене у нових умовах життя суспільства. Зараз пріоритетними, тобто першочерговими, повинні бути саме проблеми, що супроводжуються оновленням освіти та перебудовчими процесами у ньому. Невідкладним завданням педагогічної науки є дослідження української системи виховання та освіти, її принципів, теорії і концепцій виховання, що історично

склалися як у масштабах всієї України, так і в окремих її регіонах. Народна система виховання, наукова педагогічна думка мають втілювати зміст національної культури та духовних надбань і забезпечувати формування свідомого громадянина патріота.

Важливими завданнями сучасної педагогічної науки є оновлення змісту освіти, розробка національного змісту освіти з урахуванням закономірностей педагогічного процесу, потреб державотворення, ліквідація перевантаження дітей, створення нових програм, підручників, посібників, інтегрованих курсів, а також розробка ефективних технологій освітнього процесу.

Педагогічна наука має визначити шляхи реалізації на практиці піднесення духовно-культурного, інтелектуального потенціалу нових поколінь, а також профілактики і корекції відхилень у поведінці, попередження душевних травм, розвитку найважливіших людських здібностей та ін. Практичне застосування виявлених закономірностей навчання і виховання передбачає пізнання нових об'єктивних зв'язків між цілями, можливостями, змістом, умовами, засобами і результатами педагогічної діяльності.

Педагогічна наука має бути зорієнтована на перспективні й актуальних потребах розвитку освіти, на забезпечення єдності теорії і практики. Це означає конструювання і вирощування на експериментальній основі нового змісту едукативної та перспективних педагогічних технологій з урахуванням світових досягнень (як і національно-культурних традицій), інноваційних розробок у виховну практику, оновленням усієї системи освіти, організаційним та науковим забезпеченням діагностичної, психологічної, профорієнтаційної та колекційної служб у самих освітніх закладах та поза ними, розробкою критеріїв оцінювання діяльності цих закладів.

Визначальними напрямками вдосконалення педагогічної науки є її демократизація, гуманізація, пошук таких підходів до організації навчання і виховання дітей та дорослих, які б забезпечували увагу до внутрішнього світу людини, відхід від стандартизації її життя, самореалізацію кожної людини.

Будь-яка система освіти, як і педагогічна наука, відображає потреби суспільства, а значить, в основу життєдіяльності вкладає ідею розбудови української держави, побудови гуманного та демократичного суспільства. Це означає, що всі аспекти української освіти повинні відповідати духовним і національним потребам

українців, виховній традиції, потребам нашої держави. Водночас система української освіти має орієнтуватися на перспективу, стратегію й мету освіти й виховання в українській державі, створювати умови для розвитку громадянського самоусвідомлення, формування почуття національної гідності, забезпечувати демократизацію освіти. Таке виховання означає відмову від зовнішнього тиску, контролю. Воно орієнтується на розвиток внутрішнього самоконтролю людини.

Традиційна освіта переживає кризу, яка означає не розпад процесів, пов'язаних з освітою, а перехід до інших принципів її побудови, що завжди супроводжується труднощами і перешкодами. Щоби саме функціонування освітніх закладів відповідало сучасним умовам, треба, опираючись на власні традиції, відображати у їхній діяльності потреби нашого суспільства, забезпечувати відповідний рівень європейських стандартів в освіті.

Перебудова основних підходів до конструювання педагогічної системи дошкільної, шкільної, університетської, післядипломної освіти, перегляд всієї системи цінностей та пріоритетів у їхній побудові є неможливими без усунення стереотипів, що так поширені в теорії, під час осмислення педагогічних процесів, відмови від різних штампів, зняття певних ярликів в історії педагогіки. Йдеться і про звільнення від стереотипів старого мислення, перебудову свідомості учасників педагогічного процесу, перехід до нового педагогічного мислення.

Якщо криза в освіті та науці передбачає перехід до побудови нових принципів, то це означає насамперед *перехід до суб'єктної моделі дитини чи дорослого*, що втілює уявлення діяльнісного підходу до побудови освітнього процесу, про саморозвиток особистості як головне джерело формування, уявлення про партнерство, а не опіку, у стосунках між людьми. Водночас Концепція сучасного українського виховання (Львів. обл. орг. Всеукр. Тов-ва ім. Г. Ващенка) наголошує на важливості *пріоритету моралі в усіх сферах життя*, ліквідації монопольного панування т. зв. єдиновірної ідеології, визнання плюралізму ідеологій та деідеологізації освітнього процесу, а також *необхідності побудови національної освіти*. Це ще раз підкреслює важливість вибору стратегії перебудови освіти, відповідній новому педагогічному

мисленню, яка б враховувала її мету та виражала інші принципи її побудови.

Традиційне педагогічне мислення характеризується засвоєнням певних норм з метою адаптації до соціального середовища, побудови усіх взаємин за типом пристосування, пріоритетом ідеології в усіх сферах життя (до того ж єдиноправильної ідеології, якою вважалася марксистсько-ленінська ідеологія), а значить, передбачає підпорядкованість моралі ідеології і унеможлиблює орієнтацію на цінності національні. Важливим принципом старого педагогічного мислення є уявлення про дитину як про об'єкт прикладання педагогічних зусиль, як про споживача чужої розумової праці, який не здатен до самовдосконалення.

Нове педагогічне мислення вільне від схоластики, формалізму, догматизму. Воно означає відмову від пристосованої, безособистісної і «бездітної» педагогіки, подолання відчуження педагогічної науки від практики, культури, від самих науковців заради педагогіки, яка розкриває здібності особистості, заради педагогіки співробітництва, розвитку і реалізації потреб.

Водночас нове мислення передбачає також суб'єктність педагога в освітньому процесі, адже сам педагог далеко не завжди має такий статус, особливо в умовах чіткої ієрархії керівництва кожним освітнім закладом. Для свідомості педагога, звільненої від стереотипів старого мислення, важливою є не послух дитини, а її моральні якості, прагнення вдосконалюватися, до найповнішої її самореалізації в житті.

3. Стратегічні орієнтири у реформуванні освіти в системі контролю та оцінювання

Соціально-економічні перетворення і духовно-культурні процеси, які відбуваються у суспільстві, багато в чому визначаються процесом оновлення педагогічної науки. Педагогічна наука покликана розробляти стратегію і тактику перебудови освітніх закладів, що функціонують у державі, розкрити їхній потенціал, забезпечити розвиток інтелектуальних і моральних здібностей підростаючого покоління і так сприяти перебудові суспільства. У цьому зв'язку педагогічна наука повинна розробляти найактуальніші і найперспективніші потреби розвитку освіти, забезпечувати органічну єдність теорії і практики.

Значні зміни у суспільстві передовсім пов'язані зі зміною людської свідомості. Глибинна причина величезних втрат людини у національно-духовній сфері знаходиться не лише у способі господарювання, технічній компетентності спеціалістів, а й у моральності людини, у матеріалізації її свідомості.

Сучасний розгул корумпованості і злочинності, домінування шаблонності і безвідповідальності у житті і поведінці, втрата людиною самоповаги і самодисципліни пояснюються найперше зовнішнім наглядом за людиною, нав'язаним їй «закритим» способом життя, вдаваною турботою про кожного. В атмосфері страху і безсформованого сумління людина виявилася нездатною до вільного життя в умовах свободи, власними силами задовольняти свої потреби. Лише вивільнення творчих сил, відхід від диктату, прагнення до творчої праці, виявлення ініціативи людини допоможуть їй позбутися психології раба, споживацького ставлення до всього у житті, все ж віднайти гармонію в ньому.

Домінування раціоналізму у ХХ ст. призвело до занепаду і втрати рівноваги у духовному житті людини, до ігнорування духовних цінностей. За Г. Ващенком, ми маємо великі відкриття і винаходи, до чого приводить прагнення людини забути небо й опанувати землю, проте спостерігаємо її величезне падіння[1].

Одна з суттєвих методологічних характеристик полягає у тому, що всі вони визначаються детерміністичним характером розвитку освіти і зумовлюються потребами суспільства. Тому сучасна педагогіка і освіта досліджують об'єктивні виробничо-економічні та соціально-політичні чинники, що впливають на процеси в освіті.

Педагогічна наука повинна, безумовно, сприяти суспільному прогресу, і в освіті повинно забезпечуватися сприяння інтересам усіх людей, їхньому духовному зростанню та соціальному вдосконаленню.

Центральним елементом модернізації освіти є перенесення акценту в ній на духовні цінності та реалізація її гуманістичної сутності. Освітні заклади повинні утверджувати цінність кожної людської особистості, увагу до її індивідуальних особливостей, забезпечувати виховання милосердя й любові до людей, працьовитості, ініціативності, творчості, гідності, наполегливості. Це означає також максимальні зусилля щодо створення сприятливих умов для розвитку здібностей людини, її самовизначення й

самореалізації, подолання стійкого небажання вчитися, шаблонності й формалізму в роботі. Відчуження педагогів від освітньої діяльності можливе лише шляхом гуманізації освітніх закладів.

Гуманізація передбачає й увагу до етнічного самовираження й національно-політичного життя людини, до її характеру, перебігу емоцій, способу мислення, що включає типові для нації особливості діяльності. Українська виховна традиція, безумовно, характеризується глибоким поєднанням морального й національного. Підтвердженнями такого досвіду є твори Л. Жидяти, К. Туровського, В. Мономаха й ін. Мораль тут трактується у тісному зв'язку із національними особливостями.

Національне обличчя освітніх закладів забезпечуватиметься якісним викладанням предметів, що виявляють культурно-історичні та регіональні традиції, втілюють досвід народу. Національне нівелювання закладів освіти, спад у розвитку національної самосвідомості, негативні явища у сфері міжнаціональних стосунків свідчили про незадовільне розв'язання національного питання. І важливим пріоритетом освіти має бути подолання обмеженості, розкриття національного характеру усіх освітніх установ, забезпечення національної та регіональної своєрідності освіти при збереженні її відкритості щодо міжнаціонального спілкування, взаємозбагачення національних культур.

Система, що склалася за багато десятиліть у нашому суспільстві, зорієнтована на придушення особистості, забезпечення жорсткого нагляду, дисципліни. Жодні реформи і нововведення не утвердяться в освіті без педагога, його розуму, душі і серця. В умовах адміністративного тиску, придушенні його творчості, знеціненні його праці неможлива ні якісна підготовка, ні вільна педагогічна діяльність, ні розвиток гідності, відповідальності, патріотизму. Сьогодні для успіху в реформуванні освіти необхідний соціальний і правовий захист педагога, унеможливлення бюрократичного свавілля, забезпечення права на педагогічний пошук, на вибір методів та засобів освіти й виховання.

Отже, напрям професійної переорієнтації педагога полягає у русі до забезпечення його життєтворчого та культуро творчого становлення, до особистісно зорієнтованої педагогіки. Оцінювання його праці організується так, щоб сприяти розвитку й саморозвитку.

Атестація як форма виявлення кваліфікаційного рівня педагога має стати більш демократичною і ґрунтуватися на самоаналізі діяльності, спонукати до професійного вдосконалення.

Отже, відповідно до мети сучасної освіти і виховання українською системою освіти розв'язуються такі завдання: 1) гуманізація, повернення до духовності; 2) надання освіти національного характеру, створення умов для формування людини, що вбирає досвід минулих поколінь, збагачує національну культуру; 3) інтеграція української освіти у світовий процес, вихід на світовий рівень, на рівень світових стандартів в освіті, демократичні перетворення в освіті, створення умов для вільного розвитку особистості.

4. Навчальний, розвивальний та виховний аспекти реалізації педагогічного контролю у системі освіти

Такі аспекти реалізації педагогічного контролю пов'язані з триєдністю освітнього процесу. Якщо педагогічний контроль передбачає навчальний аспект діяльності учнів (студентів, педагогів), то це означає засвоєння певних знань, умінь і навичок (інформації, яку потрібно відшукати і вивчити). Зауважимо, що ця інформація стає базою для розвитку і виховання особистості.

Розвивальний аспект враховує наявну інформацію і передбачає створення необхідних умов для забезпечення розвитку особистості (духовного, фізичного, інтелектуального, соціального) – індивідуалізація, праця на межі можливостей, розширення здатностей тощо.

Виховний аспект означає формування на основі знань певного ставлення до них, соціального досвіду гуманізму. Тут інформація також стає основою формування певного ставлення до оточення чи відповідної моделі поведінки. У цьому розумінні інформація веде за собою як розвиток, так і виховання особистості.

ТЕМА 2. Функції та види педагогічного контролю

1. Діагностична, управлінська, виховна та стимулююча функції контролю на сучасному етапі реформування суспільства.

2. Активність, відкритість, об'єктивність, справедливість, чесність, доброзичливість, періодичність тощо оцінювання та контролю.

3. Поточний, періодичний, підсумковий контроль та відповідні способи його реалізації.

4. Особливості застосування тестового контролю.

5. Усний, письмовий, лабораторний, машинний контроль. Педагогічні умови та засоби їх проведення.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.

2. Державна програма «Вчитель»: Затв. Постановою Кабміну України від 28 березня 2002 р. № 379. *Освіта України*. 2002. 2 квітня (№ 27). С. 1–7.

Допоміжна

3. Волковська Т. Моніторинг педагогічних інновацій у загальній середній освіті регіону. *Відкритий урок*. 2004. № 19–20. С. 69–76.

4. Грицюк Л., Лякішева А. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців соціально-педагогічного спрямування у ВНЗ Польщі. *Вища школа*. 2014. №10. С. 63–70.

5. Теоретичні основи педагогіки / за ред. О. Вишневецького. Дрогобич : Відродження, 2001. С. 77.

6. URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/2453-shchob-zrozumiti-nstitutsyniy-audit>

1. Діагностична, управлінська, виховна та стимулююча функції контролю на сучасному етапі реформування суспільства

На сучасному етапі реформування суспільства О. Вишневецьким [1,176–177] та іншими педагогами (Т. Завгородня, І. Зязюн, М. Чепіль) переосмислено сутність діагностичної, управлінської, виховної та стимулюючої функцій контролю. Так, розкрито уявлення про діагностичну функцію, яка дає змогу перевірити і виявити результати, спостерігати за навчанням. Управлінська

функція: 1) є основою корекції знань; 2) забезпечує якісне управління освітнім процесом (та й усім закладом освіти).

Для забезпечення державно-громадського управління в освітньому закладі створюються органи громадського самоврядування. Діяльність цих органів дає змогу щоразу враховувати потреби всіх учасників освітнього процесу і сприяє поступовій зміні традиційного функціонального управління освітніми закладами. Адже ефективність управління визначається передовсім ступенем досягнення поставленої мети, а не якістю виконання розподілених функцій. Тому, поряд з традиційними методичними об'єднаннями, розвиваються циклові комісії, тимчасові творчі групи, кафедри тощо. Залежно від завдань освітніх закладів і потреб колективу координується уся їхня діяльність.

З метою демократизації процесу самоврядування й встановлення зворотного зв'язку задля коригування управлінських рішень в освітньому закладі діють колективні органи самоврядування: учнівського (учнівські збори), батьківського (батьківські збори) чи студентського (студентські збори). Їх повноваження визначає Статут.

Такі органи самоврядування є надійним ефективним способом демократизації освіти та дієвим засобом участі громади в управлінні, формування громадської думки. Взаємодія органів самоврядування (відповідних управлінських структур) сприятиме процесам налагодження взаємин, стимулюванню внутрішніх мотивів з поставленими зовнішніми вимогами.

Для того, щоб розширити взаємодію усього дорослого населення, не лише батьків і закладу освіти, він повинен бути під постійною опікою певної громади. Педагоги-практики наголошують, що повинна існувати опікунська рада освітнього закладу з мешканців того населеного пункту чи мікрорайону.

Так, акцент діяльності директора переноситься на створення умов для самоорганізації діяльності учнів, студентів, учителів, викладачів, працівників адміністрації (та вдосконалення особистої діяльності). Саме так відбуватиметься поступове зміщення до стратегічного цільового управління (від домінуючого оперативного) через узгодження власних функцій із функціями підлеглих, завдяки чому забезпечуватиметься мотивація праці.

Конституційне право громадян України на середню освіту здійснюється і через систему фінансування із суспільних фондів

споживання загальної середньої освіти (за рахунок бюджетних асигнувань). Освітні заклади можуть формувати і власні кошти за рахунок надання платних послуг (іншим організаціям чи населенню), добровільних внесків громадян, внесків різних організацій, оренди шкільних приміщень, прибутків від господарської діяльності, банківського кредиту.

Міністерство освіти і науки України розширює автономію самих освітніх закладів, звільняє їх від опіки і передбачає участь громадськості в управлінні освітою. Поява нових типів освітніх закладів і включення приватних коштів у фінансування освіти, що також є важливим елементом реформи освіти, не повинні створювати перешкод на шляху об'єднання зусиль громадськості і безпосередніх керівників. Розширені права освітніх закладів щодо вибору деяких предметів, спеціалізації, методів навчання і виховання, режиму діяльності, фінансування допоможуть реалізувати громада, громадські організації.

Усе це означає, що на кожному рівні управління **контроль поєднується із самоконтролем.**

Стимулююча функція (як і здогадувалися) означає, що контроль впливає на мотивацію навчання та стимулює емоційно-вольовий пошук, активність, відповідальність рішень. Відповідно виховна функція означає виховання дисциплінованості, акуратності, систематичності тощо.

2. Активність, відкритість, об'єктивність, справедливість, чесність, доброзичливість, періодичність тощо оцінювання та контролю

Йдеться про активність, відкритість, об'єктивність, справедливість, чесність, доброзичливість, періодичність тощо в оцінюванні та проведенні контрольних заходів. Це також означає моральність (доброзичлива атмосфера, великодушність) та статус суб'єкта діяльності (зростає вага самоконтролю).

3. Поточний, періодичний, підсумковий контроль та відповідні способи його реалізації

Основними видами контролю (за навчальною діяльністю) є поточний, періодичний, підсумковий [1,177–180].

Якщо контроль за діяльністю учнів здійснюється у поєднанні із самоконтролем, то це дає можливість кожному бачити результати, вносити у цей процес необхідні корективи, вдосконалювати управління навчально-пізнавальною діяльністю тощо.

Поточний контроль здійснюється педагогом у процесі навчальної роботи та проводиться за допомогою постійного спостереження за роботою всієї групи і кожного зокрема. Періодичний контроль проводиться у кінці певного періоду вивчення розділу програми, півріччя чи чверті. Він полягає у перевірці засвоєння порівняно великого обсягу матеріалу. Наприкінці навчального року має місце підсумковий контроль (з урахуванням результатів поточного й періодичного контролю).

Контрольні заходи проводяться з метою перевірки якості теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців. Вони передбачають у закладі вищої освіти складання заліків, екзаменів, різні форми (підсумковий, тематичний чи модульний) і види (усний, письмовий чи машинний) контролю.

Усі форми навчання у закладі вищої освіти можуть стосуватися як аудиторної, так і позааудиторної роботи. Аудиторна робота проводиться у рамках навчального плану. Позааудиторна менш регламентована і спрямована на істотне доповнення, розширення і збагачення змісту аудиторної роботи.

4. Особливості застосування тестового контролю

Як і кожна технологія дослідницької чи практичної роботи, тест також має свої переваги й недоліки. *Переваги* тестового методу контролю над усним опитуванням такі:

1. Тест вважається *якіснішим* способом оцінювання навчальних досягнень учнів (студентів) порівняно з традиційними засобами діагностики та контролю. Використання тестів сприяє дійовій реалізації основних принципів контролю: науковості, ефективності, об'єктивності, систематичності, наочності тощо.

2. *Об'єктивність*, більша *точність* дослідження. При використанні тестів зводиться до мінімуму можливість стороннього впливу на кінцевий результат, а оцінки не залежать від особистих відносин експериментатора і досліджуваного, на них не впливають стан дослідника, різноманітні заохочення, покарання. Досліджувані під час тестування перебувають у рівних умовах: кожен отримує

систему завдань, однаково сильних за складністю та регламентованих за часом. Тест, який проводиться за умови строгого дотримання певних умов, переконує в адекватності отриманої інформації, ніж, наприклад, інші форми контролю.

3. *Економічна ефективність*. Попередньо обдумані, експериментально перевірені тестові завдання дають змогу повніше охопити навчальний матеріал та провести дослідження за короткий час на великій кількості іспитників.

4. При правильній організації роботи *ступінь самостійності* учнів (студентів) значно вища, ніж при інших способах контролю.

Недоліки тестових завдань:

1) результати тестування містять *випадкову складову*: існує ймовірність угадування правильного варіанту відповіді (збільшення кількості пропонованих варіантів зменшує ймовірність угадування);

2) *складність створення* якісного тесту: тривалість, трудомісткість, висока собівартість розробки. Тестовий контроль дуже залежний від якості завдань, досконалості методики, організації та обладнання; потребує високого рівня літературної, наукової і технічної грамотності людини, яка складає завдання, глибокого знання основ сучасної психологічної теорії засвоєння знань, умінь і навичок. Він неможливий без проведення експериментів, оволодіння основними прийомами науково-педагогічного дослідження й аналізу його результатів.

3) неможливість контролювати *випадкові помилки* суб'єктів тестування, пов'язані з неуважністю або неправильним розумінням завдання;

4) неможливість перевіряти рівні знань, пов'язані із *творчістю, глибоким аналізом* проблеми тощо;

5) при тестовому контролі слабше проявляються *навчальні функції контролю*, закріплення (повторення) інформації та *розвиток мовлення*.

Слід зазначити, що деякі з недоліків і проблем можна усунути шляхом застосування нетрадиційних форм тестових завдань і вдосконалення методик обробки результатів тестування.

Зокрема, педагоги пропонують додати до традиційних такі форми тестів:

– завдання з числовою відповіддю, де бали призначають з урахуванням відхилення від правильної відповіді. Їх перевагою є те,

що кількість однотипних варіантів завдань однакової складності у цьому випадку може бути досить великою (іноді нескінченно великою). При цьому перевіряється не спроможність учня запам'ятовувати правильні відповіді, а його вміння користуватися алгоритмами розв'язування певних типів задач;

– завдання з двоїстою відповіддю, що даються послідовно, з обмеженим часом на кожну відповідь (різновид завдань із вибором);

– завдання зі словесною відповіддю (різновид завдань відкритої форми), які оцінюються за відповідним коефіцієнтом кореляції з правильною відповіддю;

– завдання з вибором, де всі відповіді є правильними, але мають різний ступінь повноти (відповідно за різні відповіді призначається різна кількість балів).

Іншим напрямом поліпшення тестових технологій є вдосконалення методів обробки результатів тестування. Зокрема існують окремі алгоритми, що дають змогу автоматично встановлювати підсумкові результати тестування на основі аналізу емпіричних функцій їх розподілу, або за результатами порівняння відповідей, випробуваних з певними «еталонними» відповідями, а також методи автоматизованого призначення балів за виконання окремих завдань з урахуванням відсотка випробуваних, що впоралися з ними.

Тести описового типу широко застосовуються в зарубіжних школах. Проте практика показує, що пов'язані з цими тестами методи оцінки дають досить нечітку картину реальних здібностей учня. Крім того, тести описового типу мають низку інших недоліків:

1. При відповіді на завдання описового типу єдиним доступним способом є опис понять та принципів, що стосуються діагностованої проблематики. Коли при цьому вимагається лише переказати інформацію, то відповідь демонструватиме тільки *вміння запам'ятовувати* і свідчитиме про наявність знань певних фактів, а не про їх розуміння.

2. При оцінці володіння суто технічною навичкою слід застосовувати інші методи, ніж при оцінці розуміння учнями сутності.

3. Окрім самого факту, що завдання описового типу через властиві їм недоліки як діагностичного засобу мають обмежене застосування, виникають і інші прогалини. Найбільш типовим є

високий рівень неузгодженості думок людей, які оцінюють відповіді на такі завдання. Відомо, що експерти, навіть коли вони є фахівцями у певній галузі знань, за одну і ту саму роботу ставлять різні оцінки. А оцінка, отримана за описову відповідь, майже завжди буде відрізнятися від оцінки, виставленої за ту саму відповідь наступного тижня.

4. Інші проблеми, зумовлені цими тестами, пов'язані з *незначною кількістю запитань*, які не дають змоги охопити зміст усіх навчальних курсів.

5. Ще однією проблемою, з якою стикається педагог, користуючись тестами описового типу, є вплив на оцінку *побічних чинників* – таких, наприклад, як кількість написаного тексту, почерк. Сюди ж можна віднести і так званий гало-ефект: щось одразу подобається перевіряючому, а з чимось він категорично не згоден.

Очевидно, що переваги тестів описового типу у тому, що вони оцінюють здібність індивіда до написання прозаїчного тексту. Найкраще, що може дати використання цього методу, – виявити вміння особистості розвивати власні думки, впорядковувати їх, утілювати особисті знання у словесну форму, а також володіти літературними прийомами й навичками орфографії та пунктуації. Але, як правило, відповіді на завдання описового тесту рідко демонструють володіння узагальненою навичкою.

При розробленні тестів описового типу необхідно продумати запитання і подати їх у простій та однозначній формі. Але коли виникає потреба оцінювати тест, зауважує З. Стоунс, починаються скарги на те, що обмаль часу. Якщо цією справою займається не одна людина і якщо при цьому використовуватимуть якісь аналітичні засоби, то розробники тесту повинні спочатку створити схему, опираючись на яку вони виставлятимуть оцінки, і тільки тоді переходити до аналізу робіт, які відрізняються не лише почерками й послідовністю викладу, а й способами аргументації.

Для того, щоб упоратися з труднощами оцінювання, деякі педагоги використовують метод загального враження. Цей метод частково підтверджується таким емпіричним спостереженням: оцінка, поставлена після першого знайомства, по суті, є так само надійною, як і оцінка, дана після ретельного розбору роботи. Залучення до розбору робіт інших фахівців, усереднення та

об'єднання показників за окремими відповідями є виправданим та усуває суб'єктивний характер оцінювання.

Набагато кращими є об'єктивні тести (хоч ця об'єктивність часто залежить від якості їхнього складання). Як і більшість тестів, вони мають пройти певний контроль за дотриманням усіх найважливіших параметрів – ці тести повинні головно спрямовуватися на формулювання запитань, усунення різних двозначностей, порушень правил граматики та пунктуації, і характер відповідей здебільшого визначається характером тестового завдання. Замість одного загального запитання можна ставити кілька конкретних, які передбачають достатні відповіді та свідчать, наскільки учень чи студент засвоїв певні знання. Це дає можливість розв'язати багато проблем ще до опрацювання тесту.

Такий вид тестів передбачає низку запитань, що, як правило, містить лише одну правильну відповідь. Відтак, при складанні тестів необхідно виконувати умови:

- поставлені запитання не повинні бути дуже «розмитими»;
- відповідь на них має бути завжди правильною з позицій різних теорій;
- запитання слід формувати так, аби вони не передбачали відповідей «так» чи «ні».

Саме такий тип тестів дає змогу уникнути суб'єктивності в оцінках, щоправда, за умови, що тест ретельно розроблений і перевірений.

Можна назвати й інші переваги об'єктивних тестів:

1. Якщо об'єктивні тести передбачають короткі відповіді, то авторіві тесту можна перевірити за його допомогою більші обсяги знань, ніж тестами описового типу. Як правило, він може брати запитання відразу з усіх тем навчального предмета.

2. При цьому ігноруються почерк, граматичні помилки чи інші зовнішні чинники, які не впливають на показники тесту, що не призначений задля оцінювання саме цих умінь.

3. Те саме можна сказати і щодо стандартів оцінки – у якісному тесті не повинно бути неузгодженості в оцінках, що даються різними особами.

4. Нарешті, дуже важливим моментом є фактичне виконання всіма учнями однакового тесту, бо запитання не вибираються.

5. Усний, письмовий, лабораторний, машинний контроль. Педагогічні умови та засоби їх проведення

Група методів контролю включає методи усного контролю (опитування, усний залік, усний екзамен, програмоване опитування), методи письмового контролю (контрольна письмова робота, письмовий залік, письмовий екзамен, програмована письмова робота), методи лабораторно-практичного контролю (контрольна лабораторна робота, машинний контроль).

Зрештою, методи організації (самоорганізації) самостійної навчальної діяльності сьогодні набувають значно більшого значення, ніж методи зовнішнього контролю, методи роботи педагога щодо зовнішнього стимулювання інтересу до навчання чи обов'язку і відповідальності.

Надати підтримку дитині (чи дорослому) можна, звернувши детальну увагу на недоопрацьований матеріал. Забезпечуючи успішну пізнавальну діяльність, учитель повинен запропонувати пригадати формулу, правило чи таблицю, спростити завдання або провести певні порівняння, аналогії, запланувати недостатньо засвоєний матеріал навіть на домашнє завдання. Крім того, він має допомогти у творчій діяльності, якщо учень в чомусь засумнівається, спиратиметься на інтуїцію чи потребуватиме обґрунтувань. Усе це наводить на певні роздуми, осмислення, сприятиме, таким чином, розвитку мислення, уяви чи уваги.

У такому випадку доцільно звернути увагу на способи групування дітей чи дорослих. Важливо кожного разу вміти зняти почуття напруженості і нерівної співпраці. Розсаджуючи дітей чи дорослих, треба враховувати можливості вільно переходити з групи в групу, пересідати на інше місце для роботи, розпитати про щось в інших, обговорити найраціональніші способи розв'язання проблем. Це означає, що важливою умовою профілактики труднощів у навчанні є режим вільної поведінки, коли проводять таку організацію занять, за якої діти (чи дорослі) відчувають себе вільно, розкуто. За умов зацікавленості в успішному навчанні вільна поведінка учнів сприятиме досягненню високих результатів і, головне, забезпечуватиме демократичну атмосферу.

Тема 3. Поточні та періодичні оцінювання і контроль у навчанні

1. Поточне оцінювання у навчанні та педагогічний контроль за інформованістю та здатністю будувати пізнавальну діяльність.
2. Роль оцінного судження та самооцінювання в реалізації контролю.
3. Періодичні (тематичні, семестрові, річні) оцінювання і періодичний контроль у навчанні.
4. Підсумкова державна атестація. Роль підсумкової державної атестації у організації педагогічного контролю в системі освіти. ЗНО.
5. Система атестації вчителів.
6. Інспекція освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. С. 176–188.
2. Державна програма «Вчитель» : Затв. Постановою Кабміну України від 28 березня 2002 р. № 379. *Освіта України*. 2002. 2 квітня (№ 27). С. 1–7.

Допоміжна

3. Положення про контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів у ДДПУ імені Івана Франка (від 15.12.2015 р.).
4. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. *Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти*. Київ : Ленвіт, 2006. 36 с.
5. Фурман А. Теорія і практика розвивального підручника: монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2004. 288 с.
6. Теоретичні основи педагогіки / за ред. О. Вишневського. Дрогобич: Відродження, 2001. С. 77–78.
7. URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/2453-shchob-zrozumti-nstitutsyniy-audit> (перелік вимог щодо проведення інституційного аудиту діяльності закладу загальної середньої освіти)

1. Поточне оцінювання у навчанні та педагогічний контроль за інформованістю та здатністю будувати пізнавальну діяльність

Контроль має важливе значення для навчальної діяльності, позаяк забезпечує розвиток пізнавальних інтересів, емоційно-вольової сфери учасників педагогічного процесу. Виховне значення контролю полягає

у підвищенні відповідальності за виконану роботу, формуванні позитивних моральних якостей, акуратності, діловитості.

При домінуючій ролі вчителя, як правило, переважає і контроль з його боку. Часто педагог виступає єдиним знавцем результатів діяльності та її критеріїв. Якщо ж творцем якихось дій є дитина (учень), то в силу цього саме вона (він) передовсім і повинна (повинен) контролювати її перебіг. Зрозуміло, *зростає питома вага самоконтролю*.

Поточний контроль за роботою всієї групи й кожного зокрема проводиться з допомогою систематичного спостереження, і для його проведення потрібне детальне ознайомлення з успіхами дітей, рівнем їхньої підготовки. У 12-бальній системі оцінювання значення поточного контролю знижується.

ПК навчальних досягнень студента здійснюється під час усіх видів занять упродовж семестру. Його рекомендується закінчити за тиждень до завершення теоретичного навчання (у семестр).

ПК проводиться у формі тестування, перевірки рефератів, звітів, прийому практичних домашніх завдань тощо, захисту лабораторних та розрахунково-графічних робіт (у визначені робочою програмою терміни та відповідно до графіку навчального процесу).

Об'єктами ПК є:

- рівень знань, що може виявлятися у відповідях на заняттях чи виступах на конференції;
- обґрунтованість відповідей;
- систематичність та активність учнівських виступів;
- якість виконання індивідуальних завдань;
- якість виконання контрольних робіт;
- якість дотримання стандартів й оформлення робіт;
- якість виконання рефератів, конспектів текстів, перекладу;
- рівень знань, набутий самостійно.

Діяльнісний підхід до освітнього процесу потребує (з опорою на деякі ключі) застосування також *взаємного контролю*. Педагогічне значення парного контролю означає помітне збільшення шансів на самовираження дитини (учня) та можливість проілюструвати результати своєї роботи. Такий результат особливо помітний під час виконання домашнього завдання, письмових робіт, диктантів тощо (у традиційному опитуванні можливість самовираження дуже невелика).

До того ж, під час відповіді однієї дитини решта перебувають у стані інтелектуальної пасивності.

Важливо, щоб контроль не зводився виключно до перевірки знань, відтворення уже засвоєної інформації, а щоб він стимулював до творчого розвитку, активного пошуку, здійснювався з метою переосмислення вивченого матеріалу, систематизації знань. До того, сама пізнавальна активність не може братися до уваги. Наголошуючи на значенні проблемних ситуацій, А. Фурман звертає увагу на проєктно-пошуковій активності усіх суб'єктів пізнання, коли «знання стає власним здобутком» [5, с. 44].

2. Роль оцінного судження та самооцінювання в реалізації контролю

Результати контролю за діяльністю учня виражаються, звісно, в її оцінюванні, тобто у визначенні рівня виконання завдань, здатності до творчого розв'язання задач, підготовки до їх виконання. Оцінка навчальної діяльності дітей (учнів) може виражатися також в різних оцінних судженнях педагога, усних та письмових висловлюваннях, пропозиціях, міркуваннях, побажаннях, підказках чи проханнях.

Звернувшись до історії [6, 77–78], можна простежити зміни в системі оцінювання знань. У братських школах відповідно до успішності учня визначалося робоче місце: той сидів вище, хто краще вчився і більше знав. Я. А. Коменський для закріплення знань радив повторювати матеріал, а для обліку – влаштовувати прилюдні екзамени за участі шкільних ревізорів. Відомий педагог М. Пирогов вважав, що оцінювання балами збуджує схильність учитися для екзамену, тому пропонував замінити систему оцінювання балами словесними висловлюваннями. Наприкінці XIX – на початку XX ст. у дипломах чи атестатах оцінка позначалася словами: «відмінно», «дуже добре», «досить добре», «посередньо», «слабо». Найбільш поширеною була п'ятибальна, рідше – дванадцятибальна (ще рідше – семибальна). У всіх освітніх закладах у 1918 р. була відмінена бальна система оцінювання знань, а переведення учнів в наступний клас відбувалося за відгуками педагогічної ради. Якщо у 1935 р. було повернуто словесне оцінювання успішності («відмінно», «добре», «посередньо», «погано», «дуже погано»), то в 1944 р. його замінили цифровою п'ятибальною системою оцінювання, що діяла донедавна.

Сучасна 12-бальна система оцінювання передбачає певне переосмислення найперше поточного оцінювання, «яке повинно

зводиться головню до функції заохочення і широко замінюватися оцінним судженням, схваленням тощо» [1, 181]. До того ж, сьогоднішня система освіти покликана стимулювати оцінювання не рівня інформованості особистості, здатності розв'язувати проблему. Відтак, ми прямуємо до оволодіння майстерністю виявляти та оцінювати компетенції учня (не просто знання, уміння чи навички).

Водночас, турбуючись про засвоєння учнем певного блоку предмета, розуміємо, що нова шкала оцінювання має звітність (навіть повторну, якщо результат роботи не задовольняє учня), своєрідний шанс на покращення результату [1, 181]. Зауважимо, що з новою шкалою оцінювання з'являються можливості нарощування учнем свого творчого потенціалу, який стимулюватиме здатність до евристичності, наполегливості, розв'язання нестандартних ситуацій.

3. Періодичні (тематичні, семестрові, річні) оцінювання і періодичний контроль у навчанні

Якщо періодичний контроль проводиться у кінці навчального періоду й полягає в перевірці засвоєння матеріалу, то він передбачає урахування даних поточного контролю. Тематичне оцінювання є різновидом періодичного контролю, оскільки дає великий простір для вибору рішень. Однак наприкінці кожного навчального року виконується ще й підсумковий контроль (із урахуванням даних попередніх поточного й періодичного контролю).

Застосування нової шкали оцінювання на будь-якому рівні діяльності веде до визначення чотирьох її видів (впізнавання, репродукції, конструктивно-варіативно-пошукової, творчості). Відповідно з кожного виду виставляють три оцінки, що передбачає виконання учнем чотирьох пакетів задач [1, 94–95].

4. Підсумкова державна атестація. Роль підсумкової державної атестації у організації педагогічного контролю в системі освіти. ЗНО

Застосування ПДА, ЗНО учнів на початковому етапі реформ є необхідними як антикорупційний захід, але в морально здоровому суспільстві зазнає перебудови.

5. Система атестації вчителів

Атестація вчителів має бути позитивною для сприяння успіху педагогічної роботи. Реформа пропонує її лише тим учителям, які хочуть змінити статус (отримати вищу категорію). Тут потрібне власне клопотання. А система вимог до кожного звання («старший вчитель», «вчитель-методист», ...) має бути чітка.

Рішення з переатестації виносяться таємним голосуванням спеціальною комісією, створеною з числа науковців, представників громадськості, голів Опікунських рад, директорів шкіл, батьківських об'єднань тощо. Всі вищі категорії повинні підтверджуватися щоп'ять років.

Атестація педагогічних працівників – це система заходів, спрямованих на всебічне та комплексне оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників [4]. Вона прописана у статті 50 Закону України «Про освіту». Атестацію вчителі мають проходити раз на п'ять років або ж позачергово.

Відповідно до Постанови Кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 обсяг підвищення кваліфікації педпрацівника ЗЗСО (закладу загальної середньої освіти) не може бути менше ніж 150 годин (на п'ять років), а загальний обсяг підвищення кваліфікації педпрацівника закладу дошкільної чи позашкільної освіти (та фахової передвищої освіти) встановлюється (його засновником або уповноваженим ним органом) в обсязі не менше ніж 120 годин на п'ять років.

Планування ж підвищення кваліфікації для працівників закладу освіти здійснюється, як правило, двоетапно. На першому етапі – це перспективне планування (в поточному році на наступний календарний рік) шляхом затвердження орієнтовного плану підвищення кваліфікації (педагогічною радою), а після затвердження кошторису закладу освіти в установленому порядку на відповідний рік розпочинається другий етап планування.

Так атестація у формі виявлення рівня кваліфікації педагога має стати більш демократичною і ґрунтуватися на самоаналізі його діяльності, спонукати до професійного вдосконалення.

6. Інспекція освіти

Інспектування як система державного контролю за діяльністю освітніх закладів будь-яких форм власності й надання їм потрібної

допомоги має певну структуру, яка стосується *інспекційних* закладів: інспектори управління освіти обласної держадміністрації, інспектори МОН України. Відомо, що інспектори відділів управлінь освіти, як правило, призначаються з числа найдосвідченіших педагогів, що мають вищу освіту, відповідний стаж роботи і, звісно, організаторські здібності.

Органи інспекції виводяться зі структури Міністерства освіти і науки і підпорядковуються адміністрації Президента. Цей орган не підзвітний МОН України, діє відповідно до відповідних положень. У зміст роботи освітніх закладів входить контроль за кадровим забезпеченням, вдосконаленням постанов, наказів, нормативних документів, освітнім процесом, охопленням навчанням дітей мікрорайону, за методичною роботою освітнього закладу та станом мікроклімату в колективі.

Атестація освітнього закладу проводиться експертною комісією з числа працівників органів державного управління освіти, висококваліфікованих педагогічних та науково-педагогічних працівників, представників громадськості. Висновок щодо атестації готується шляхом розгляду матеріалів атестаційної експертизи (регіональною експертною радою) і подається до відповідного органу управління освітою, який відповідає за проведення атестації (він і приймає рішення про атестацію).

Остаточні підсумки інспектування обговорюються на педраді освітнього закладу (у випадку його фронтальної перевірки) або на нараді при керівнику закладу освіти (у випадку тематичної перевірки з боку управління освітою або Міністерства освіти і науки України). Результати перевірки оформляються як акт чи довідка.

Освітні заклади розпочинають свою роботу тільки за наявності ліцензій, що підтверджують їхнє право забезпечувати відповідну освіту на рівні державних стандартів.

Взаємини керівників установи і вихователів не повинні залежати від періоду атестації чи акредитації освітніх закладів, і завжди мають бути партнерськими, толерантними, рівноправними.

Сьогодні розпочинається процес перебудови Державної інспекції освітніх закладів – перетворення у новий орган, який буде відповідати за забезпечення якості освіти та дотримання освітніх стандартів, – Державну службу якості освіти. Таке рішення про створення комісії з реорганізації Державної інспекції ухвалене

Урядом України 17 січня 2018 р. Вона займається переведенням усіх працівників, передачею матеріальних цінностей та закриттям рахунків.

Отже, створена Державна служба якості освіти (6 грудня 2017 р.) на базі Державної інспекції освітніх закладів, яка матиме спеціальні відділення (на регіональному рівні) та проводитиме інституційні аудити цих закладів і, звісно, надаватиме їм рекомендації щодо забезпечення якості освіти. До повноважень новоствореного органу входять також акредитація громадських фахових об'єднань та інших юридичних осіб, що незалежно оцінюють якість освіти, та затверджують нетипові освітні програми закладів дошкільної та загальної середньої освіти. Сьогодні мова йде про завершення нормативно-правової бази та відкриття територіальних управлінь цієї служби. 22 лютого 2022 р. відбувся звіт Голови Державної служби якості освіти за 2021 р.

Інституційний аудит – це комплексна зовнішня перевірка та оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти, які забезпечують його ефективну роботу та сталий розвиток[7]. Метою проведення інституційного аудиту є оцінювання якості діяльності освітнього закладу, вироблення рекомендацій щодо підвищення якості цієї діяльності, удосконалення системи забезпечення якості освіти та приведення її у відповідність із ліцензійними умовами.

Ліцензійна експертиза проводиться регіональними експертними радами, що створюються при обласних державних адміністраціях. Ліцензовані заклади проходять атестацію з метою перевірки вимог чинного законодавства щодо забезпечення права на освіту та їх відповідності державним стандартам.

ТЕМА 4. Самооцінка та самоконтроль у пізнавальній і перетворювальній діяльності

1. Аналіз власної діяльності та педагогічний контроль і самоконтроль у навчанні особистості.

2. Самостійне планування та організація власної діяльності особистості. Значення самостійного засвоєння інформації особистістю. Необхідність творчо використовувати навчальний матеріал у конкретних умовах педагогічної ситуації.

3. Здатність до евристичного мислення (робити здогадки, відкриття, винахідливість) та інтелектуальних операцій, спрямованих на опрацювання інформації (синтез, аналіз, аналогія).

4. Контроль за самостійною роботою учнів чи студентів.

5. Рівні виконання задач і завдання для контролю за репродуктивною, конструктивно-пошуковою і творчою діяльністю особистості.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. 1 липня. № 37–38.

2. Русова С. Ф. Нова школа соціального виховання. *Український освітній журнал*. 1994. № 1. С. 31.

3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.

Допоміжна

4. Волковська Т. Моніторинг педагогічних інновацій у загальній середній освіті регіону. *Відкритий урок*. 2004. № 19–20. С. 69–76.

5. Кобрій О. Формування змісту педагогічних дисциплін у ВНЗ України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2013. С. 187–190.

6. Майковська В. Методичні засади формування й оцінки підприємницької компетентності майбутніх фахівців. *Українська освіта в умовах інтегрування в європейський простір*: зб. наук. праць / за ред. О. Карпенко. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2019. С. 146–155.

7. Теоретичні основи педагогіки / за ред. О. Вишневського. Дрогобич: Відродження, 2001. С. 32–34, 77.

1. Аналіз власної діяльності та педагогічний контроль і самоконтроль у навчанні особистості

Розрізнятимемо власну діяльність педагога, власну діяльність дитини та спільну діяльність педагога і дитини, оскільки існують справи, які дитина може виконувати сама (і відповідно є діяльність, яка належить лише дорослому), але також є справи, які вона може виконувати лише з допомогою дорослого. Тому предметом такої спільної діяльності (у цьому випадку педагога і дитини) можуть бути усі заходи (пізнавального, художньо-творчого, спортивного, громадсько-патріотичного, трудового чи навіть відпочинкового характеру). Зазвичай їх готують разом.

Предметом власної діяльності педагога є вивчення дітей та умов проживання дітей, індивідуальна робота з дітьми та їхніми батьками, проведення батьківських зборів, самоосвіта тощо. Вся методична робота в закладах освіти також належить до власної діяльності педагога.

Крім власне інформації у вигляді знань, умінь чи навичок, у навчанні опановують і шляхи здобування, пошуку інформації. Такий досвід важливий для самостійного навчання. Досвід засвоєння інформації щоразу стає базою для подальшого навчання. Процес навчання постійно проходить етапами: сприймання, осмислення, запам'ятовування і застосування на практиці (у стандартних умовах).

В освітній діяльності вся увага кожного учасника педагогічного процесу має бути зосереджена на перетворенні навколишньої дійсності, точніше на творчому перетворенні оточення, а в результаті – і самого себе. Але базою для реалізації освітньої роботи є все ж пізнавальна діяльність, засвоєння інформації.

Пізнавальна і перетворювальна діяльності взаємопов'язані: пізнання світу передбачає його перетворення, а перетворення зумовлює глибше пізнання. До того ж ці два види діяльності ніколи не реалізуються у відокремленому вигляді. Пізнавальна діяльність передбачає переважно сприймання, а перетворювальна – вплив людини на зовнішнє середовище.

Як зазначав Г. Ващенко, процес сприймання стоїть на значно нижчому ступені розвитку, аніж логічне мислення чи творча фантазія. Саме творча діяльність підпорядковує усі інші освітні завдання. Обов'язкова присутність у освітній діяльності творчого начала передбачає забезпечення такого освітнього процесу, який

зорієнтований на вдосконалення навколишньої дійсності і кожної особистості.

Процес засвоєння інформації, який є вихідним, також повинен бути підпорядкований творчому перетворенню довкілля, це означає, що він обов'язково повинен супроводжуватися творчою діяльністю, творчим перетворенням дійсності, закладеними у задачах. Успішне забезпечення освітнього процесу пов'язане з постановкою задач, виділення проблем, які спонукали б до перетворення дійсності. До того ж, засвоювана інформація повинна узгоджуватися із подальшими творчими завданнями.

Процес засвоєння інформації буде успішним, якщо перед учнем постають завдання, що для їх виконання немає готових розв'язків. Лише тоді він починає працювати по-справжньому: висувати пропозиції, шукати засоби діяльності. Отже, будь-який предмет діяльності повинен набувати для учня вигляду певної задачі, яка б скеровувала і стимулювала саму діяльність.

Досі мова йшла переважно про присутність у освітньому процесі як процесу навчання, так і процесу розвитку. Однак перетворення навколишньої дійсності означає також таке опрацювання інформації, що допомагає її сприйняттю, формуванню певного ставлення до неї у вигляді переконань, поглядів, уявлень, ідеалів, смаків, вражень, почуттів. Це свідчить про активне виховання людини, яка займається перетворенням навколишнього середовища, опрацюванням інформації.

Отже, повноцінне становлення особистості забезпечується лише поєднанням трьох складових освітнього процесу: навчання, розвитку і виховання. Тому інформації не може бути стільки, щоб не залишалось достатньо часу і можливостей для реалізації розвитку і виховання, а значить, перетворення навколишнього середовища, і збалансування навчання, розвитку і виховання забезпечується шляхом використання технологій, що наближають освітній процес до природного пошуку, здобуття потрібної інформації, наукового пізнання, відкриття невідомих залежностей, опрацювання знайдених фактів тощо.

Навчання у закладах вищої освіти здійснюється за такими **формами**: денна (очна); вечірня; заочна, дистанційна; екстернат на [1].

Форми навчання можуть поєднуватися, а терміни навчання (за певними формами) – визначатися можливостями виконання ОПП (освітньо-професійних програм) підготовки фахівців певного ОКР (освітньо-кваліфікаційного рівня).

Екстернатна ж форма навчання передбачає цілком самостійне вивчення навчальних дисциплін, а також складання у закладі вищої освіти заліків, екзаменів та проходження інших форм ПК (підсумкового контролю), передбачених навчальним планом.

Виділяють такі **форми організації навчального процесу** (в межах кожної форми навчання) у закладах вищої освіти: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи [1].

Основними видами **навчальних занять** у закладах вищої освіти є: лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація [1].

Індивідуальне заняття проходить як взаємодія одного викладача з одним студентом, найчастіше згідно з розкладом. Консультація може проводитися викладачем або кількома викладачами згідно з розкладом або за домовленістю. На консультації, як правило, присутні декілька студентів (групова консультація). Можуть призначатися й індивідуальні консультації.

Закладом вищої освіти можуть бути встановлені інші види навчальних занять.

Самостійна робота (самопідготовка) здійснюється за час, відведений самим студентом на (самостійне) вивчення навчального матеріалу і виконання певних завдань.

Практична підготовка проводиться у рамках навчального плану і організовується, як правило, на основі відповідної теоретичної підготовки. Якісна практична підготовка є передумовою успішної підготовки фахівця.

Контрольні заходи проводяться з метою перевірки якості теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців. Вони передбачають у закладі вищої освіти складання заліків, екзаменів, різні форми (підсумковий, тематичний чи модульний) і види (усний, письмовий чи машинний) контролю. Зауважимо, що демократизація навчання передбачає збільшення у ньому питомої ваги самоконтролю.

Контроль за діяльністю учнів чи студентів, що здійснюється у поєднанні із самоконтролем, дає можливість кожній дитині чи дорослому бачити результати навчання та служить основою для внесення у процес навчання необхідних коректив чи вдосконалення управління навчально-пізнавальною діяльністю.

Контроль має важливе значення для навчальної діяльності, позаяк забезпечує розвиток пізнавальних інтересів, емоційно-вольової сфери учасників педагогічного процесу. Виховне значення контролю означає підвищення відповідальності за виконану роботу, формування позитивних моральних якостей, акуратності, діловитості.

Важливо, щоб контроль не зводився виключно до перевірки знань, відтворення певної засвоєної інформації, а передовсім стимулював до творчого розвитку та активного пошуку. Контроль, звісно, здійснюється з метою переосмислення матеріалу, що вивчається, систематизації знань, розв'язання проблемних питань, застосування знань у нових умовах, усвідомлення очевидних результатів своєї діяльності.

2. Самостійне планування та організація власної діяльності особистості. Значення самостійного засвоєння інформації особистістю. Необхідність творчо використовувати навчальний матеріал у конкретних умовах педагогічної ситуації

Предметом власної діяльності особистості є те, з чим вона справляється сама, або те, що входить лише в її сферу діяльності (наприклад, організація чергування, самообслуговування чи збір матеріалів для добродійної діяльності). Діти можуть обговорювати найрізноманітніші аспекти життя колективу групи: організації допомоги кому-небудь, обговорення заходів щодо зміцнення дисципліни, підготовку до культурно-масового заходу, випуск журналу, підсумки навчальних занять за рік та ін. Особливо важливими є збори, присвячені визначним подіям, фактам, досягненням, питанням морального виховання. Звісно, в усіх випадках слід зважати на вік учнів, їх підготовленість і розвиток. Слід домагатися того, щоб питання, які розглядають на зборах, були зрозумілі дітям і цікавили їх. Негайного обговорення потребує непередбачена подія в групі, у зв'язку з якою проводять термінові непланові збори.

У житті, і конкретно у навчанні, інформація стає базою для подальшої діяльності. Унаслідок засвоєної інформації людина може цікавитися іншою інформацією, оволодівати способами її здобування, використовувати для поліпшення умов проживання, використання середовища у своїх цілях, вдосконалення своєї моделі поведінки.

Традиційна структура освітнього процесу характеризується домінуванням інформації і навіть постійним представленням лише процесу засвоєння інформації. Дисбаланс на користь засвоєння інформації ставить дитину в позицію пасивної істоти, звиклої і здатної лише до сприймання, запам'ятовування і відтворення того, про що її поінформували.

Типова технологія навчання і виховання фабрикує особливий тип особистості – інтелектуального споживача. Педагоги постачають дітей чи дорослих інформацією, не турбуючись, чи потрібна вона їм, без їхніх запитань і пропозицій. За влучним висловом О. Леонт'єва, відбувається зубожіння душі при збагаченні інформацією. Перевантаження інформацією пригнічує інтелектуальну діяльність дитини чи дорослого.

Хоч інформація повинна бути базовою в освітньому процесі, але не охоплювати весь процес, залишати простір для творчої діяльності, яка б задовольняла потреби людини у творчому підході до життя. Ні дитина, ні доросла людина не може бути засобом досягнення якихось намірів. Вона є господарем свого життя і суб'єктом власної діяльності.

3. Здатність до евристичного мислення (робити здогадки, відкриття, винахідливість) та інтелектуальних операцій, спрямованих на опрацювання інформації (синтез, аналіз, аналогія)

Традиційно навчання розглядали, як відомо, через призму діяльності педагога. Лише деякі прогресивні педагоги визначали методи самостійної роботи дітей (робота з книгою, письмова робота, лабораторна робота, виконання трудових завдань) або виділяли групи методів, які характеризували діяльність дітей. Так, М. Скаткін та І. Лернер(у II-ій пол. 60-х рр. XX ст.) запропонували 5 груп методів: інформаційно-рецептивні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові (евристичні), дослідницькі.

Г. Ващенко поділяв методи на пасивні, активні й напівактивні. Для його позиції були характерними увага до способу діяльності учнів, турбота про розвиток мислення,— він виділяв методи залежно від міри активності особистості. Ці класифікації не вписувалися у традиційне розуміння методів, тому не були загально визнаними, і лише сьогодні переглядаються підходи до класифікації методів навчання.

У школі чи в іншому освітньому закладі людина не повинна втрачати право на активну діяльність, ставати жертвою влади авторитету, споживачем чужої праці, об'єктом для впливу педагога і пасивним слухачем. Потреба бути суб'єктом і почувати себе активною особистістю визначається двома тенденціями розвитку дитини: бути несхожою на інших, виявляти унікальність, самостійність поведінки, робити «по-своєму» і бути важливою для інших людей, брати участь у їхньому житті. Орієнтація на унікальність проявляється у нестандартній поведінці дитини, орієнтація ж на свою важливість дає можливість дитині брати участь у загальних справах, сприяє прилученню до засобів життєдіяльності людини.

Розрізняючи репродуктивні, пошукові і творчі методи організації (самоорганізації) навчальної діяльності, маємо на увазі такі моменти.

Репродуктивні методи передбачають сприймання, осмислення, запам'ятовування і відтворення навчального матеріалу, тому вони стосуються засвоєння інформації учнями (й відповідних способів діяльності педагога). Це – лекція, пояснення, розповідь, репродуктивна бесіда. Тут не може виникати потреба обговорювати гіпотези, здогадки, пропозиції, доводити якісь твердження. Додамо, що деякі учні не можуть працювати на вищому рівні і зосереджують свої зусилля на відтворенні навчального матеріалу.

Пошукові методи навчальної діяльності уже передбачають деякі узагальнення, обговорення, доведення, аналіз фактів. Педагог створює умови для осмислення, обґрунтування, доведення та обмірковування фактів. Пошуковими методами є проблемно-пошукова вправа, проблемно-пошукова практична робота, проблемна лекція, проблемна бесіда, евристична бесіда, пошукова лабораторна робота.

Творчі методи забезпечують виконання певних завдань на найвищому рівні самостійності та пізнавальної активності. Вони

передбачають самостійне, на основі зібраних фактів, вивчення проблеми, організацію певного дослідження та виявлення умов для забезпечення ефективного навчання, обмірковування способів їх перевірки, а також аналіз результатів роботи, контроль за виконанням поставлених завдань. Творчими методами є творча вправа, творча письмова робота, дослідницька робота. Вони передбачають цілковиту самостійність учня, тому найбільше сприяють розвиткові його творчої уяви, мислення, волевих якостей тощо.

Виходячи з поняття діяльності як здатності співвідносити власні інтереси з інтересами інших, адаптуючись до потреб ринку праці, важливо якісно оцінювати результати цієї діяльності. І відповідними умовами тут стануть як індивідуальний підхід до учнів чи студентів, впровадження інноваційних освітніх технологій, так і практична орієнтованість (освітня, науково-дослідна діяльність), матеріальна та інформативна база закладу, оточуюче середовище [6, с. 148]. Оцінювання компетентностей відповідно до певних критеріїв діяльності уможливить застосування таких інтегрованих інструментів, як анкетування, тестування, інтерв'ю, класифікації, порівняння, метод ділових ігор, незалежних суддів тощо [там само, 149–150], а найважливішим чинником формування цих компетентностей є надання можливості самостійно працювати [там само, 153].

4. Контроль за самостійною роботою учнів чи студентів

Суб'єкт буде діяти як вільна особистість тільки в позиції самостійної діяльності особистості, особистого включення у діяльність. І вона починається лише там і тоді, коли суб'єкт справді усвідомлює обмеженість своїх засобів діяльності та починає шукати новітні.

Самостійна діяльність особистості як основна передумова становлення її як суб'єкта демократичних стосунків визначається її ефективною самоорганізацією, самоосвітою, саморозвитком. А результатом такої діяльності буде здатність справлятися із різними життєвими ситуаціями, розвиток.

Включення дітей чи дорослих, учнів чи студентів у самостійну діяльність передбачає впровадження у процес освіти відомих форм: індивідуально-відокремлене навчання, робота в парах, робота в групах.

Індивідуально-відокремлене навчання означає самостійне (іноді частково кероване) виконання завдань усіма дітьми (чи дорослими) одночасно, в умовах, коли кожна дитина (чи кожен дорослий) працює над своїм завданням. Педагог у випадку індивідуально-відокремленої діяльності суб'єктів навчання допомагає самостійно працювати, коригує персональні завдання, пропонує за необхідності більш прості чи складні завдання чи допоміжні засоби (як от алгоритм, зразок, схема), застосовує способи стимулювання роботи. Така форма діяльності допомагає створити сприятливі умови для творчої роботи, пошуку оригінальних шляхів досягнення результату, реалізації духовних, психічних, соціальних чи фізичних функцій особистості на межі можливостей. Софія Русова писала: «Щодо творчої праці, то вона найкраще проводиться індивідуально, на самоті, коли дитина краще може сконцентрувати свої думки, дати вільний вираз своїм творчим змаганням...» [2, 31].

Водночас недоліком індивідуально-відокремленого, як і індивідуального навчання, є небезпека формування за таких умов розвинутого індивідуаліста, людини, яка бажає працювати тільки на себе, заради своїх інтересів.

Робота в парах передбачає керівництво педагогом роботою пари учнів чи студентів і усне або письмове виконання навчального завдання (в умовах синхронної роботи пар). Така робота має місце при розв'язанні різних задач, при взаємоаналізі чи взаємоперевірці виконання якихось завдань. Педагог кожного разу враховує мету об'єднання в пари, особливості парної роботи, специфіку підходу кожного учасника навчального процесу до виконання завдання [3, 157].

Такий вид роботи забезпечує значну міру самостійності кожної особистості у виконанні спільного завдання, відповідальність за певну ділянку роботи. Внесок кожного учасника цього парного виконання завдання бажано також помітити і відзначити. Тут педагогу дуже важливо бути тактовним і справедливо оцінити результати спільної роботи, як і кожного зокрема.

Робота в групах передбачає розподіл усіх дітей чи дорослих на групи (що складаються переважно з 3–5 осіб). Кожній групі, у якій визначений керівник, пропонується задача, що вимагає активної роботи кожного учасника. Наприклад, задача може ставити завдання пошуку інформації, аналізу, синтезу, відбору необхідних даних,

їхньої перевірки, оцінки одержаного результату. Диференціація завдань здійснюється природно, із врахуванням можливостей кожного учасника [3, 157–158].

Робота в парах вчить скеровувати власні зусилля на загальний результат, узгоджувати свої дії з діями інших, терпеливо ставитися один до одного. Результати виконання обговорюються всією групою, про них доповідає керівник. Така співпраця різних людей дає змогу набути досвід організації масштабної роботи, спілкування з різними людьми, що згодом допомагатиме у майбутній професійній діяльності.

Робота в групах, яка є демократичною формою навчальної діяльності, передбачає самостійність кожного у власному виконанні доручених завдань і є доброю практикою використання можливостей та власної самореалізації.

В організації парної чи групової роботи бажано надати додаткову допомогу для розв'язання групового завдання. Така допомога знову ж пропонується у вигляді плану, ключових слів, переліку дат, формул, географічних даних або ж у вигляді індивідуальних карток, з допомогою екрану, на дошці, у довіднику, в комп'ютері. Тут важливо порадити звернутися за допомогою до інших людей, ровесників, які цікавляться такими проблемами. Доцільно звернути також увагу на способи групування дітей чи дорослих. Важливо кожного разу вміти зняти почуття напруженості і нерівної співпраці. Розсаджуючи дітей чи дорослих, треба враховувати можливості вільно переходити з групи в групу, пересідати на інше місце для роботи, розпитати про щось в інших, обговорити найраціональніші способи розв'язання проблем. Це означає, що важливою умовою профілактики труднощів у навчанні є режим вільної поведінки, коли проводять таку організацію занять, за якої діти (чи дорослі) відчувають себе вільно, розкуто. За умов зацікавленості в успішному навчанні вільна поведінка учнів сприятиме досягненню високих результатів і, головне, забезпечуватиме демократичну атмосферу.

5. Рівні виконання задач і завдання для контролю за репродуктивною, конструктивно-пошуковою та творчою діяльністю особистості

Як відомо, результати педагогічного контролю за навчальною діяльністю виражаються у встановленні визначеного рівня виконання

завдань, достатньої підготовки, здатності до розв'язання задач творчого характеру, а оцінка навчальної діяльності дітей (чи дорослих) виражається, як правило, в оцінних судженнях, усних чи письмових висловлюваннях, пропозиціях, міркуваннях, проханнях, побажаннях, підказках. Оцінювання результатів діяльності також може здійснюватися у формі оцінного коментування (при виставленні оцінок).

Оцінюючи навчальну діяльність, важливо не тільки бачити зовнішній результат, а й сам процес діяльності. Важливо те, як розв'язувалася задача, яку ціну сплачено за одержаний результат. Так, деякі учні й студенти домагаються добрих успіхів завдяки природним даним, не виявляючи великих зусиль і старань. Інші ж домагаються мізерних результатів, хоч і докладають великих зусиль. Однак саме вони безпосередньо впливають на формування особистості, прогрес у її розвитку і вихованні.

Реформа освіти передбачає значні зміни у системі контролю та оцінювання. Вчитель не акцентує увагу на недоліках дитини (оцінки «погано» і «дуже погано» виключаються). Унеможлиблюється тиск на дитину з допомогою негативної оцінки, її увага взагалі не зосереджується на оцінці (а на предметі). Та й сама система оцінювання орієнтує на глибинну диференціацію у цілій системі пропонованих задач.

Завдання для контролю за репродуктивною, конструктивно-пошуковою та творчою діяльністю особистості можуть бути оцінені у 12-бальній системі різною кількістю балів. Однак конструктивно-пошукові та творчі завдання оцінюються 10–12 балами.

Як відомо, завдання пропонуються на кожний рівень діяльності (впізнавання, репродуктивний, конструктивно-пошуковий, творчий) і оцінюються (за новою системою) трьома можливими балами. Тоді оцінка 1–3 відповідає рівню впізнавання, а оцінка 10–12 ставиться за виконання завдання на творчому рівні діяльності[3, 94–95].

Звісно, творчий рівень діяльності передбачає виявлення оригінальності, новизни, дослідницького підходу, опори на досвід – власний і чужий. Інформація відіграє лише роль бази для ерудованості та компетентності.

ТЕМА 5. Педагогічний контроль у вихованні

1. Роль моральної переконаності (здатності виявляти світогляд з відстоюванням власної точки зору, толерантно вислуховувати чужі міркування, давати оцінку іншим поглядам, володіти світоглядною стійкістю, оптимізмом, вірою в себе, переконливо вести дискусію тощо) у забезпеченні якісного контролю.

2. «Оцінкоманія» та втрати у моральному становленні особистості.

3. Контроль за організацією національного, громадянського, сімейного, валеоекологічного виховання та виховання характеру.

4. Педагогічний контроль у відродженні духовності, національному відродженні та реалізації цінностей сучасного українського виховання.

5. Контроль за соціальною роботою, її провідними напрямками – соціальною профілактикою, соціальною реабілітацією, соціальною опікою, соціальним захистом,

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. 191 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.
3. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ ст.)». Київ, 1994. 62 с.
4. Жарський Е. Історія виховання. *Мандрівець*. № 2 (3). 1994. С. 2–47.
5. Ушинський К. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Вибр. пед. Твори*: в 2-х т. Київ, 1983. Т. 1. С. 208–218.

Допоміжна

6. Бех І. Д. Виховання особистості : особистісно-зорієнтований підхід: у 2-х кн. Київ, 2003. Кн. 1. 280 с.
7. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посібник для викладачів і студ. вищих навч. закл. / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України ; Львівський науково-практичний центр ; Львівська держ. фінансова академія. Львів : Норма, 2005. 343 с.
8. Дубасенюк О. А. Ціннісне відношення до професіоналізму виховної роботи. *Нові технології виховання* : зб. наук. ст. / за відп. ред. С. В. Кириленко. Київ : ІСДО, 1995. С. 145–154.

9. Кравець В. П. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття. Тернопіль : Обласне книжково-журнальне видавництво «Тернопіль», 1996. 290 с.

10. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / под. общей ред. Г. А. Балла, А. Н. Киричука, Д. А. Леонтьева. Пер. с англ. Москва : Смысл, 1999. 425 с.

11. Ступарик Б. М. Національна школа : витoki, становлення : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.

12. Теоретичні основи педагогіки / за ред. О. Вишневського. Дрогобич : Відродження, 2001. С. 50–53.

1. Роль моральної переконаності (здатності виявляти світогляд з відстоюванням власної точки зору, толерантно вислуховувати чужі міркування, давати оцінку іншим поглядам, володіти світоглядною стійкістю, оптимізмом, вірою в себе, переконливо вести дискусію тощо) у забезпеченні якісного контролю

Розв'язання актуальних питань освіти і виховання, теоретична інтерпретація різних педагогічних явищ і процесів є неможливими без аналізу важливих філософських ідей, які визначають орієнтири сучасного виховання.

Ми живемо у непевний час зрушень і пошуків, краху старих та народження нових ідеалів, у час сумнівів, змін, який зазвичай оцінюють як переломний період в історії європейської цивілізації. Відтак вибір ціннісних орієнтацій (із обов'язковим урахуванням вимог і потреб держави) повинен вести людину до гармонії, прогресу, її самовизначення і реалізації в житті.

Домінування раціоналізму, як відомо, призвело до втрати цілісності, гармонії в суспільстві, а перевага раціонального сприймання зовнішнього світу, забезпечення передовсім зручності, вигоди, матеріального комфорту спричинила занепад моралі у релігійній, економічній та суспільно-політичній сферах життя людини.

Часто нечесний шлях видається успішнішим у житті. Люди, зазвичай чесні та сумлінні, легко йдуть на крадіжки (коли гроші, наприклад, випадають з інкасаторської машини чи загублені кимось), махінації (за велику суму), обман (з метою досягнення кар'єри бізнесмена) у складних ситуаціях. Повернення знайдених речей чи грошей, визнання своїх помилок, чесний бізнес розцінюються як дивацтво. Традиційно усталені норми стають сьогодні для багатьох небажаними і старомодними, оголошуються відносними, погані

вчинки виправдовуються. Прагнення до насолоди в житті не приносить очікуваного щастя, а навпаки, веде до алкоголізму, наркоманії, сексуальної розбещеності, і навіть смерті.

Надмірний раціоналізм діяльності у багатьох випадках витісняє зі свідомості людини духовне, приводить до безхарактерності й інфантильності, деформує психіку людини, викликаючи почуття тривоги, безсилля й навіюючи песимізм та відчай.

В. Янів застерігав про велику небезпеку зосередження на інтересах людини та відходу від саможертвності, культивування прагнення до матеріального задоволення, що загрожує розвитком егоцентризму та цілковитої байдужості до інших. Ці антропоцентричні уявлення також є очевидним свідченням бездуховності й ведуть до порушення здорової структурованості суспільства, деградації людини.

Як зазначають видатні українські педагоги, без звернення до релігії й релігійного виховання важко протистояти домінуванню матеріального у свідомості людей. Адже релігія синтезує загальнолюдські норми і правила, вироблені протягом тисячоліть, які найчастіше стосуються норм і правил побудови взаємин між людьми. Вона здатна утверджувати у свідомості багатьох людей ідею прогресу людського суспільства й усієї земної цивілізації.

Якщо всяка релігія втілює загальнолюдські цінності, а релігійна мораль володіє природним, суспільним характером, то найголовнішою її функцією, спільною для більшості релігій, є формування в людині гуманних особистісних якостей, її прагнення до самовдосконалення. Саме спрямованість релігії на високі ідеали, визначення для кожної людини напряму в пошуку сенсу життя, що у світському вихованні означають такі морально-етичні поняття, як любов, доброта, справедливість, краса та ін. І тому усі європейські суспільства зосереджені на вияві уваги до духовних цінностей та відродженні духовності через звернення до релігії.

Для європейської виховної традиції притаманна християнська стратегія виховання. Вона домінує в освіті, культурі, організації стосунків, у вихованні підростаючих поколінь. Така стратегія передбачає опору на християнські цінності, на ідеали добра і відкидає зло як метод досягнення життєвих цілей.

В умовах демократичного суспільства, коли спостерігаємо відсутність регуляції поведінки людей наглядачем, а люди

позбуваються страху покарання за власні дії, вчинки, акцент у їхньому вихованні переноситься на них самих; кожна людина стає контролером своєї поведінки. І лише сумління, як підкреслює О. Вишневський, стає надійним контролером поведінки людини, лише сама вона може стриматися від поганих вчинків в умовах відсутності зовнішнього контролю.

Так, віра людини як властивість її душі допомагає говорити правду, чесно працювати, допомагати людям, давати милостиню, жертвувати чимось, хоч ніхто цього не бачить або не оцінить. Спираючись на віру в добро, людина формує власне ставлення до навколишнього середовища.

Віра як прийняття чогось без застережень і сумнівів стає основою виховання людини, однак з обов'язковою участю волі і розуму. Здійснюючи свій вибір і відповідаючи за нього, людина не може бути засобом для досягнення якихось цілей, оскільки поводить себе так, як їй дозволяє сумління.

Задля вироблення власного механізму самоконтролю людині важливо усвідомити ідеали, в які вона вірить, предмет віри. За християнською філософією однозначно предметом віри є ідеали добра, Бога, який є втіленням цих досконалостей, ідеалів. Прислухатися до внутрішнього голосу сумління змушує людину саме віра в ідеали добра, що веде до гармонії з собою, іншими людьми, Богом.

2. «Оцінкоманія» та втрати у моральному становленні особистості

У практиці роботи школи учитель часто оцінює знання учнів на основі власних міркувань, що створює загрозу необ'єктивності оцінки. Тоді оцінка втрачає функцію позитивного впливу й негативно позначається на ставленні до навчання.

У сучасній школі питома вага оцінювання є дуже завищеною. «Оцінкоманія», погоня за високим балом ведуть до втрати уваги до змісту предмета, а також у моральному становленні, в майбутньому навчанні у ЗВО, розвитку самостійності мислення, власної позиції тощо.

Перебудова виховання передовсім означає відхід від матеріалізму у вихованні та побудову всієї освітньої системи на ідеалістичній системі цінностей.

3. Контроль за організацією національного, громадянського, сімейного, валеоекологічного виховання та виховання характеру

Українська виховна традиція враховує надійність виховання, побудованого на основі віри. Тому не випадково батьки змалечку прилучали дитину до віри в ідеали добра, віри в Бога. Інтуїтивне відчуття обов'язку перед людьми й Богом, Батьківщиною та сім'єю допомагало усувати віру в зло, що вело до біди. Служіння ідеалам добра супроводжувалося в українців пошаною, великою прихильністю до самих людей, які терпляче, віддано йдуть до такої високої мети, тих ідеалів, які ведуть до моральності й патріотизму.

Про те, що добро безкорисливе, і зло призводить людину до занепаду, вчать народна творчість і традиція (обіцяючи тілесні втіхи, матеріальну вигоду). Відтак духовне збагачення відбувається через щоразу глибше наближення до ідеалу, проникнення у зміст моральних цінностей.

Звісно, віра в ідеали зла суперечить традиційно-християнському підходу до вибору стратегії сучасного виховання (комуністична ідеологія, фашизм, псевдорелігійне сектантство, вся ідеологія сатанізму, ідолопоклонства пропонують легкий шлях до мети, всякими обіцянками підкуповують людей, тобто маскуються під добро). Сьогодні сатанинські ідеології шукають нові форми свого виявлення, відроджуються у нових формах [12, 50–53]. Це означає ситуацію випробування у вірі в ідеали, відповідне виявлення сутності релігії, перевірку, людині пропонується нелегка дорога до себе.

Оскільки кожен народ сам, на власному ґрунті дбає про свою духовність, то українці також повертаються до своїх традицій, витоків, щоби забезпечити надійну основу для духовного відродження суспільства й оздоровлення нації, повернути віру дідів.

Досвід минулих поколінь, виховна традиція завжди враховуються у процесі відродження духовності, оскільки сприяють примноженню національної культури, закладають гарантії оновлення і прогресу суспільства. Віра в ідеали все ж допомагає вдосконаленню суспільства; релігія сприяє збереженню національної своєрідності. Заступаючи християнській вірі дорогу до душі людини, ми звільняємо тим самим простір для віри в сатанинські ідеали.

Контроль за організацією національного, громадянського, сімейного, валеоекологічного виховання та виховання характеру

вирізняється тим, що кожна ділянка виховання забезпечується в рамках ідеалів добра. Тому головне – це визнання пріоритету моралі. Всі інші вимоги ті ж самі.

4. Педагогічний контроль у відродженні духовності, національному відродженні та реалізації цінностей сучасного українського виховання

Те саме стосується відродження духовності, національного відродження та реалізації цінностей сучасного українського виховання. Тут також повинні діяти пріоритет моралі, виховні традиції та ідеалізм, орієнтація на цінності та ідеали.

Для духовного становлення особистості необхідно, щоб кожен освітній заклад відродився як психологічно необхідний їй інститут, де можна пережити бодай найменший успіх у житті, відкрито виражати свої думки. Інтерес з боку закладу освіти до світу людини буде приносити відчуття захищеності, любові, а задоволення цих основних, закладених з раннього дитинства потреб, має першорядне значення для становлення духовності особистості. Душевна теплота, чуйність, турбота про людину, справедливість сприяють встановленню дружних стосунків між партнерами у спілкуванні, дають змогу запобігти конфліктам, душевним травмам дітей чи дорослих. Якщо в колективі панують м'який психологічний клімат, взаєморозуміння, доброзичливе ставлення один до одного, то переважно працюють механізми наслідування, коли молодші беруть на озброєння форми поведінки старших, їхню манеру спілкування тощо. І навпаки, коли людям нав'язують певні принципи, то це, як правило, викликає реакцію протидії. У таких випадках гасяться бажання, інтереси, а порятунок найчастіше шукають в обмані.

Гуманізм – це система поглядів на людину (як найбільшу соціальну цінність) та створення умов для її повноцінного життя, фізичного та духовного розвитку [2, 273]; він передбачає абсолютність (за Г. Васяновичем – беззастережність і безумовність [7, 60]) гуманістичних цінностей, неприйняття суб'єктивного варіанту їх тлумачення, оскільки трактуються (за традиційно-християнським розумінням) як чисті й недоторканні ідеали, до яких людина повинна йти все життя. Відтак важливо засвоїти недопустимість на зло відповідати злом, що стати кращим можна тільки через добро. Потрібне відновлення християнського розуміння моральних чеснот і

гуманістичного ставлення до людини. Якщо сутність гуманізму – у любові до кожної людини, до добра в ній, то людина ї її вчинки повинні розмежовуватися: людина здатна помилятися, хоч вона не може бути цілком «поганою», а вчинок повинен осуджуватися.

Виявом гуманізації змісту освіти є створення умов для індивідуалізації освітнього процесу, зосередженість на перспективних інтересах особистості. Гуманітаризація інформації здійснюється шляхом нарощування питомої ваги предметів гуманітарного та естетичного циклів [2,118].

Позитивна мотивація гуманізації змісту педагогічної освіти визначається його особистою зорієнтованістю, що часто трактується як поєднання зовнішньо і внутрішньо зорієнтованої освіти (А. Г. Балл, О. М. Киричук, А. Маслоу та ін.) [10, 177]. Тому педагог повинен допомагати насамперед пізнати себе, усвідомити важливість формування власних інтересів, і гуманізація педагогічної свідомості реалізовується через врахування індивідуальних особливостей студента для його самореалізації. Лише через поєднання мотиваційного, емоційного, вольового елементів навчальної діяльності і здібностей, інтересів, потреб, бажань, нахилів, студентів можна якісно забезпечити процес гуманізації змісту педагогічної освіти.

5. Контроль за соціальною роботою, її провідними напрямками – соціальною профілактикою, соціальною реабілітацією, соціальною опікою, соціальним захистом

Перед сучасними закладами освіти стоїть мета формування різнобічно і гармонійно *розвиненої* особистості. У сучасних нормативних документах серед стратегічних завдань з реформування освіти визначають подолання авторитарної педагогіки й створення умов для формування самостійної, творчої, активної, відповідальної особистості, забезпечення умов для самореалізації творчих сил, справжньої реалізації дитини у різних видах діяльності. У Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ ст.)»[3] підкреслюється, що становлення дитини пов'язане із творчою самореалізацією, здобуттям нею знань, умінь, навичок за інтересами, інтелектуальним і духовним розвитком, підготовкою до активної діяльності (як професійної, так і громадської). Цьому сприятимуть різноманітні дитячі громадські організації, об'єднання за місцем проживання.

Соціальні послуги соціального працівника, який є посередником між державою, громадою, сім'єю та законодавчими органами, спрямовані на отримання сім'єю допомоги у створенні й поліпшенні умов життя, можливостей самореалізації, захисту прав та інтересів. Це багатодітні, студентські сім'ї, неблагополучні, мігрантів та біженців, сім'ї з дитиною з особливими освітніми потребами, з дітьми чи батьками-інвалідами, сім'ї одиноких і неповнолітніх матерів, бідні й малозабезпечені та ін. *Провідними напрямками соціальної роботи є соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальна опіка, соціальний захист.*

Соціальна *профілактична* робота полягає у реалізації системи заходів соціально-психологічного, медико-соціального і правового характеру, спрямованих на з'ясування причин та усунення умов виникнення проблем, а також системи заходів, пов'язаних із профілактикою сімейного неблагополуччя, конфліктами, розлученнями, стресовими станами, а також із формуванням відповідального батьківства, збереженням репродуктивного здоров'я молодих людей, організацією роботи щодо запобігання стереотипів і помилок у системі сімейного виховання.

Соціальна *реабілітація* – це надання допомоги сім'ї задля подолання кризових станів, сімейних конфліктів, дисгармонії у взаємостосунках, тимчасових чи постійних труднощів у житті сім'ї, що з'являються внаслідок майнових витрат, тяжких (в т. ч. нервово-психічних) захворювань, конфліктних взаємостосунків, а також допомоги у стані безпорадності, безвихідності чи самотності. Крім того, соціальна реабілітація передбачає надання допомоги сім'ям, члени яких мають стійку алкогольну чи наркотичну залежність, повернулися з місць позбавлення волі тощо.

Така робота проводиться не лише з кожним членом сім'ї індивідуально, але й з усією сім'єю, її родичами. Основна мета – виведення усіх членів сім'ї зі стресового стану, надання різного роду соціально-правової чи соціально-медичної допомоги, відновлення для всієї сім'ї честі та гідності.

Завдання *соціальної опіки та соціального захисту* полягають не лише в тому, щоб допомогти сім'ї загалом і кожному з її членів зокрема справитися з повсякденними життєвими проблемами, а й допомагають долати труднощі, пов'язані з формуванням їхньої правосвідомості, матеріальним забезпеченням сім'ї, а значить

надання їй соціальної допомоги задля пошуку і стимуляції її резервів, надання різноманітних соціальних послуг жертвам катастроф (екологічних, політичних, технологічних), які опинилися в тяжкій ситуації. Це, насамперед, з'ясування пільг, що надаються сім'ям, самотнім, жінкам, дітям з неблагополучних сімей, неповнолітнім матерям, та забезпечення відповідальності батьків.

Питання профілактики, реабілітації, опіки і захисту дітей як основних напрямів соціально-виховної роботи також є дуже важливими для засвоєння, введення у зміст співпраці із соціальними службами. Діяльність центрів профілактики деліквентної та кримінальної поведінки, волонтерство як вид соціально-виховної роботи, соціально-педагогічна діяльність щодо попередження дитячого алкоголізму, наркоманії, проституції, соціально-педагогічна реабілітація девіантної поведінки дітей перебувають у *сфері вивчення соціальних впливів щодо* реалізації ними соціальної опіки і соціального захисту дітей *та налагодження* вихователем певних *контактів* з цими організаціями.

Взаємодія з різними соціальними групами дітей, особливості надання соціально-педагогічної допомоги багатодітним, неповним, проблемним сім'ям та сім'ям, які мають дітей-інвалідів чи з вадами розвитку, прийомній чи ті, що мають обдарованих дітей, піклування про таких дітей, спілкування з ними, управління цією взаємодією входять у предмет вивчення цієї дисципліни.

Відомо, що важливою ідеєю реформаторської педагогіки є надання особливого значення національній спільноті й особистості зокрема, що закладає основи гуманістично зорієнтованої педагогіки, яка ставить конкретне завдання педагогіки культури, прихильником якої був видатний галицький педагог Е. Жарський, який заперечував намагання «зовсім зліквідувати минувшину чи традицію як регулятор сучасності; минувшина, а з нею ніякі традиції не мають жодних прерогатив на те, щоб диктувати сучасності норми життя, поступу» [4, 35–36].

Така взаємозалежність духового життя особистості й культурного оточення, тобто суспільна спрямованість її діяльності, виражаються основним положенням у педагогічних поглядах Д. Дьюї: школа – це не підготовка до життя, а й саме життя.

Сучасні дослідники [11, 213, 234] підкреслюють зв'язок українських педагогів з положеннями про вільне становлення

особистості (В. Протопопов, О. Залужний, І. Соколянський та ін.) і необхідність становлення сильної індивідуальності (О. Дзерович, В. Пачовський та ін.). Заперечуючи необхідність спеціально організованого навчання дитини, прихильники ідей вільного виховання Е. Кей, Г. Шарельман, М. Монтесорі вважали, що дітям необхідно створити умови для самовиховання, саморозвитку своїх індивідуальних здібностей, а вчитель має допомогти їй самовиховуватися. Так, Е. Кей наголошувала, що основне завдання вчителя – допомогти дітям виховуватися самим, а Г. Шарельман вбачав основну мету виховання у самостійному розвитку дітей через їх заняття фізичною працею. М. Монтесорі ж різко виступала проти догматизму, схоластики і муштри – вважала свободу надійним засобом самовиховання дітей та спостереження за ними з боку вихователя [9, 40].

Критика традиційної школи найбільше пов'язана з іменем Д. Дьюї, який наголошував, що вона часто не враховувала індивідуальності учня й була зорієнтована на формування за єдиним зразком [4,34]. Звісно, вчителю важливо насамперед індивідуалізувати педагогічний процес, врахувати особливості кожної людини й створити умови для удосконалення її здібностей у будь-якій вільно вибраній сфері діяльності.

ТЕМА 6. Педагогічний контроль за спілкуванням

1. Самовизначення позиції педагога та педагогічний контроль за типами спілкування та потребою у спілкуванні на духовному, естетичному чи господарському рівні.
2. Моніторинг пізнання здатності до дії в різних несподіваних і нестандартних ситуаціях спілкування.
3. Контроль за реалізацією демократичних способів спілкування.
4. Контроль за реалізацією способів запобігання і ліквідації конфліктів.
5. Розвиток самостійного мислення і стійкої власної позиції.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Державна програма «Вчитель»: Затв. Постановою Кабміну України від 28 березня 2002 р. № 379. *Освіта України*. 2002. 2 квітня (№ 27). С. 1–7.

Допоміжна

2. Галян О. Особистість школяра у вимірах суб'єктності : історико-педагогічний дискурс : монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. 360 с.
3. Дубасенюк О.А. Ціннісне відношення до професіоналізму виховної роботи. *Нові технології виховання* : зб. наук. ст. / за відп. ред. С. В. Кириленко. Київ: ІСДО, 1995. С.145–154.
4. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении. Москва, 1987. С. 97–100.
5. Кобрій О. Управління педагогічною взаємодією з різними соціальними групами : навч.-метод. рекомендації до семінарських занять. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. 30 с.
6. Сухомлинський В. Без довір'я немає виховання. *Вибр. тв.* : в 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 334–339.
7. Сухомлинський В. Сто порад учителям. *Вибр. тв.* : в 5-ти т. Київ, 1976. Т. 2. С. 419–654.

1. Самовизначення позиції педагога та педагогічний контроль за типами спілкування та потребою у спілкуванні на духовному, естетичному чи господарському рівні

Демократизація виховання ніяк не передбачає спонукання дитини (чи дорослого) до моральної дії за допомогою прохання, прямих чи побічних вказівок дорослого. Педагог повинен вміти включати вихованця у поведінкову ситуацію, забезпечити роботу

самої особистості над моральною цінністю і своєчасно вносити корективи у розв'язання моральної ситуації. Тому сам виховник не повинен бути байдужим до предмета обговорення, перебувати у стані схвильованості, відчувати емоційне піднесення, приймати близько до серця сказане ним, бути відвертим, щирим, пристрасним.

Це вимагає особливої підготовки, яка поєднує знання й уміння дітей у сфері спілкування з іншими людьми, потребує розширення й поглиблення їхніх знань, розвитку творчих здібностей. Участь вихователя в організації різноманітних заходів, публічних виступів, розв'язанні конфліктів, створення ним сприятливого соціально-психологічного клімату в групі дітей та ін. передбачає засвоєння необхідних спеціальних навичок з планування виховної роботи, складання характеристик, проведення діагностики вихованості, організацію батьківських зборів тощо.

Педагог не лише організовує спільну роботу дитячого колективу, але й особисті взаємини дітей між собою. Велике практичне значення має засвоєння методики спілкування соціального педагога з дітьми та молоддю, батьками, працівниками позашкільних установ, методики проведення спостережень за вихованцем. До того ж, практика розв'язання багатьох педагогічних ситуацій ґрунтується на знаннях методики педагогічного спілкування, методики вирішення конфліктів. Звідси, підвищенню професійної культури майбутніх вихователів сприятиме оволодіння методикою педагогічного спілкування та розв'язання конфліктів, розвиток та активізація самостійного творчого мислення у процесі аналізу, прогнозування та корекції педагогічної роботи, а також стимулювання самостійної пошукової роботи у розв'язанні педагогічних проблем.

Культура педагогічного спілкування починається із самовизначення позиції педагога, усвідомлення своєї ролі у процесі педагогічного спілкування. Здійснення професійного самопізнання (визначення власних комунікативних якостей, позитивних та негативних особливостей спілкування з іншими людьми) передбачає аналіз досвіду відчуттів, своїх ідеальних уявлень про спілкування. Таке самовизначення розкриває ставлення педагога до дітей, дорослих, батьків, друзів, до суспільства загалом.

Водночас педагогові треба систематично працювати над формуванням у собі комунікативних якостей, спеціальних умінь і навичок. Адже спілкування з людьми може містити багато

несподіваного. Постійне духовне зростання, формування характеру при відносно спокійному розвитку в молодшому шкільному віці до різких стрибків і зривів у підлітковому, перепади настрою від легкості і свободи до різкості, дратівливості, вразливості не дають педагогові можливості заспокоюватися. Він зобов'язаний уміло і тактовно коригувати настрої і поведінку, знайти в кожному конкретному випадку правильний стиль розмови.

Дуже важливо бути терплячим до співрозмовника. Будь-які окрики, критичні зауваження на його адресу, підкреслення недоліків породжують незадоволення, гнів. Педагог не має права розпоряджатися, як треба виконувати роботу, що і як треба робити, він повинен зберігати позицію на рівних і дружелюбний тон розмови.

В. Кан-Калик виділяє п'ять стилів педагогічного спілкування [4]: 1) спілкування на основі захоплення спільною творчою справою, для якого характерні співроздуми та співпереживання щодо цікавих і корисних заходів, спільні турботи; 2) спілкування на основі дружнього ставлення, що базується на особистому позитивному сприйнятті педагога і на прихильному ставленні, повазі один до одного; 3) спілкування-дистанція, що полягає в провідній ролі педагога і пасивно-позитивному ставленні партнерів один до одного; 4) спілкування-залякування, до якого вдаються деякі молоді педагоги, які не мають потрібних професійних навичок в організації спільної діяльності, для якого характерні жорстка регламентація, негативне ставлення до людей, авторитарність у способах організації діяльності; 5) спілкування-загравання, яке полягає у прагненні педагога завоювати дешевий авторитет і поєднує в собі позитивне ставлення до людей з лібералізмом.

Запорукою продуктивних стилів педагогічного спілкування є захоплення спільною справою, увага до особистості, гуманне і тактовне ставлення до людей, а також професійне володіння організаторськими навичками.

2. Моніторинг пізнання здатності до дії в різних несподіваних і нестандартних ситуаціях спілкування

Водночас із проблемами морального та соціального самовизначення актуальність для майбутніх педагогів складають проблеми налагодження спілкування з оточенням та розв'язання різноманітних ситуацій спілкування. Потребуючи відчуття власної

незалежності від соціального оточення, молоді люди все ж звертаються до дорослих (при умові довірливого спілкування) – виникає можливість конструктивної взаємодії учасників спілкування, що вимагає формування особистісної позиції педагога (та, звісно, якісної реалізації з боку педагога цієї суб'єктно-суб'єктної взаємодії і його професійної компетентності) [2, 289–291].

Педагогічне спілкування є низкою взаємопов'язаних і взаємозумовлених контактів, що здійснюються в найрізноманітніших формах. Найчастіше практикуються такі *форми педагогічного спілкування*, як бесіда, задушевна розмова вдома, бесіда з дитиною у присутності батьків, індивідуальна консультація, короткий обмін думками під час екскурсії, вечора чи будь-якого іншого заходу.

Прагнення бути добрим В. Сухомлинський вважав єдиною рушійною силою виховання, і, як підкреслював педагог, для підтримки морального розвитку людини потрібна праця. Він був переконаний, що найсильнішим чинником старанної розумової праці є «олюднювання» розумової діяльності особистості, «облагороджування її бажанням принести радість дорогим рідним людям», плекання радості від таких почуттів та задоволення своїми успіхами [7, 548]. В. Сухомлинський зазначав, що надійною основою педагогічної взаємодії має стати віра, довіра до самої людини: «Без віри в добро, без творення добра... не може бути й мови ні про яку педагогіку... Виховувати – означає, насамперед, думати один про одного добре: учитель добре думає про свого вихованця, а вихованець добре думає про свого вихователя» [6, 335–336].

3. Контроль за реалізацією демократичних способів спілкування

У спілкуванні з особистістю перед педагогом завжди стоїть психологічна установка «розгадати» її, відкрити її таланти, виявити цінне і небажане в характері. Талант спілкування полягає у тому, щоб подолати, пом'якшити природну трудність спілкування через відмінності у рівні підготовки, характері, допомогти набути впевненості, стати повноправним партнером. Звісно, треба вміти викликати довіру у співрозмовника, знайти позитивні його якості, допомогти відчувати непідробний інтерес до своєї особистості, справ, почуттів, настрою.

Гальмування негативних емоцій допомагає прийняти людину такою, якою вона є, уникнути бажання змінити її, щось зкорегувати у її характері. Прийомами такого гальмування є намагання знайти свою вину і причетність до прогалин у вихованні, намагання згадати добрі її справи чи її добре ставлення до когось, а також спроба пожаліти її. На перший момент це допоможе зняти негативну установку чи непотрібне напруження у розмові.

Деякі виховники у випадках, коли помічають у заняттях, рухах дитини багато недосконалого, відразу ж поправляють, дають «цінні» вказівки, критикують. Цим діти одержують черговий сигнал про те, що їх не розуміють, не приймають, що дорослих дратує їхня поведінка.

Важливим способом встановлення здорових і дружних стосунків є *невтручання в заняття дитини* (коли вона не просить допомоги). Якщо дитина захоплена якоюсь справою, важливо забезпечити атмосферу взаємної приязні, утриматися від критики, проявити інтерес до її справи.

Забезпечити демократичний стиль спілкування допоможе також *розподіл функцій партнерів спілкування і перекладення на них відповідальності за певну ділянку роботи*. Психологи радять кожного разу з'ясовувати, чи поведінка іншої людини, яка хвилює вас, має наслідки лише для її життя чи зачіпає і ваші інтереси – якщо це подія з життя іншої людини, то важливо перекласти на неї відповідальність за свої вчинки і відмовитися від контролю за ними. Якщо ви самі не провокуєте такої поведінки і не підкріплюєте її, то необхідно потурбуватися про власні інтереси, наполегливо відстоювати свої права, тобто справедливо розподілити обов'язки (й наполягати на успішному розв'язанні спільних проблем). До кола нових інтересів, справ можна ввести заохоченням зробити ту чи ту справу разом.

У випадках, коли дитина зустрічає труднощі, коли їй важко, вона може попросити допомоги, признатися у труднощах, взагалі відмовитися від початого заняття. Саме *спільна поділена діяльність* дорослих і дітей (коли дитина не може сама справитися) сприятиме формуванню інтересу до невідомої справи. Цей спосіб дає змогу не залишати дитину саму, де їй важко, і використати труднощі як сприятливі умови для розвитку особистості дитини. Адже через напруження і розв'язання проблем можна забезпечити розвиток.

У випадках, коли людина ображена, незадоволена, скривджена, в неї емоційна проблема, найперше важливо дати їй зрозуміти, що педагог відчуває її переживання і переймається ними. У будь-яких випадках важливо уважно вислуховувати партнера, намагатися зрозуміти мотиви його поведінки, тобто якомога точніше «вгадати» проблему людини і зрозуміти її відчуття. *Пасивне вислуховування* дає можливість розділити її переживання (це спосіб спілкування, коли за допомогою коротких фраз, вигуків, просто мімічних знаків педагог приєднується до переживань партнера). *Активне вислуховування* не вимагає від педагога лише вміння слухати, співпереживати – тут треба виявити готовність піти назустріч, допомогти людині знайти шлях розв'язання проблеми, дати зрозуміти, що нема безвихідних ситуацій, що можна щось придумати, що вона не самотня в цій ситуації і її не покинуть у біді. Головне – висловити своїми словами проблему співрозмовника і наче виправдати його, оскільки важливо повірити в його доброту і бажання робити добрі вчинки. Крім того, активне вислуховування людини вимагає допомоги у її судженнях і висновках про події, що сталися, але для того, щоб людина спокійно про все розповіла, треба також допомогти заспокоїтися, повірити у те, що знайдеться вихід, однак вибір залишається за самою людиною.

Якщо на зміну емоційному напруженню приходить спокій, тема розмови розвивається, співрозмовник починає говорити про щось інше, навіть він сам приходить до потрібного рішення – це свідчить, як стверджують психологи, що педагог уміє слухати.

Педагог має право висловити свої переживання, почуття, інтереси, сумніви, потреби чи труднощі, – посилаючи «я»-повідомлення, а не «ти»-повідомлення («я хвилювалася», «мені боляче», «мені не подобається, коли так роблять»). Це допомагає справедливо дати можливість кожному учаснику висловити свою проблему, а потім разом відшукати рішення, що задовольняє усіх.

4. Контроль за реалізацією способів запобігання і ліквідації конфліктів

У спілкуванні часто поєднуються різноманітні способи. Пасивне та активне вислуховування допомагає зрозуміти проблему співрозмовника і відчути, переконатися у тому, що педагог чує цю проблему, хоче справді підтримати. Застосування «я»-повідомлення дає змогу педагогові розкрити також свою проблему чи труднощі,

пов'язані із проблемою співрозмовника. Збір можливих варіантів виходу із ситуації, їх оцінка та вибір найкращого – це запорука того, що потреби усіх учасників можливого конфлікту будуть враховані, ніхто не залишиться з почуттям програшу, атмосфера стане здоровою і дружньою.

Психологи пропонують різні шляхи розв'язання конфліктів, але всі вони зводяться до спроб зрозуміти позицію іншої людини. Універсальним все ж вважають обмін позиціями, тобто таке входження у роль іншої людини, щоб зрозуміти мотиви її вчинку, прагнення, потреби, бажання. Спосіб активного вислуховування також має на меті зрозуміти проблему іншої людини. Тому усе зводиться до психології розуміння, психологічної підготовки педагога.

Конструктивне розв'язання суперечностей у стосунках забезпечується тоді, коли збуджується активність співрозмовника (забезпечується вихід на діалог), коли він проявляє ініціативу у примиренні, а значить, створюються умови для того, щоб набувати позитивного досвіду налагодження стосунків. Неприпустимо загострювати конфліктну ситуацію.

Виникнення об'єктивної конфліктної ситуації тягне за собою усвідомлення ситуації як конфліктної хоча б одним із учасників. Якщо, наприклад, педагог не усвідомить ситуацію невдоволення, зміну у ставленні до себе, то вона може загостритися. Найкращою тактикою педагога у розв'язанні конфліктної ситуації має бути намагання усвідомити причини виникнення конфлікту, усунути суперечності. Важливо також зняти напруження у стосунках, продемонструвати свою готовність йти назустріч іншим, прагнення до взаємного аналізу ситуації.

5. Розвиток самостійного мислення і стійкої власної позиції

Головною умовою успішного спілкування є забезпечення його гуманізації та демократизації. Повага до дитини несумісна з такими методами, як погрожування, погримування, тілесні карі, насильство. Оцінюючи людину як добру, з добрими намірами і бажаннями приносити добро іншим людям, важливо розрізнити саму людину і її вчинки, які можуть бути і неправильними, поганими.

У критичних зауваженнях не можна допускати таких узагальнень, коли замість вчинку оцінюють особистість. Адже людина повинна

бути впевнена в тому, що навіть засуджуючи вчинки, педагог її любить і розуміє. Не злістю, не байдужістю, а безумовним співчуттям, співпереживанням і вірою в людину повинен бути проникнутий осуд її вчинку, щоб вона відчула, що ситуацію можна виправити, завжди є шанс змінитися.

Неприпустимо у процесі спілкування нав'язувати свою думку. Варто відмовитися від шаблонних повчань, нотацій, пустих рекомендацій, закликати партнерів до роздумів. Тут краще спрацює бажання допомогти, вислухати, почути аргументи співрозмовника, докази його поведінки. Тільки тоді можна розраховувати на довіру партнерів, які не сприйматимуть розмову як формальну чи планову, як черговий захід для «галочки».

Важливим показником готовності педагога до міжособистісного спілкування є його вміння бачити в людях не джерело труднощів і неприємностей, а тих, хто старатиметься стати кращим завдяки його зусиллям, вміння ставити себе на місце партнера у спілкуванні, його очима і вухами бачити себе, тобто вміння проникнути в душевний стан співрозмовника, зрозуміти його думки, емоції, стимули поведінки.

Бесіди, безперечно, варто вести так, щоб розговорити співбесідника, викликати його довіру. Не треба боятися визнання своєї неправоти у чомусь, незнання якихось фактів чи подій. Навпаки, краще висловити вдячність за повідомлення цінної інформації.

Однією з психологічних умов організації спілкування є достатня увага, неспішність, бажання вникнути в розмову. Від початих і перерваних спроб вислухати людина може одержати тільки розчарування, втратити інтерес і потребу розмовляти з кимось. Навіть якщо педагог справді не має достатньо часу вислухати людину, то обов'язково треба призначити час, коли можна повернутися до розмови. До того ж, дуже важливо підкреслити серйозність розмови і глибоке зацікавлення думками співрозмовника, виявити повагу до нього. Важливий розвиток самостійного мислення особистості і її стійкої власної позиції.

Високий рівень культури педагогічного спілкування забезпечує успіх індивідуальної роботи з особистістю, такий вплив на вихованця, який відповідає специфіці його внутрішнього світу і методиці самовдосконалення, що передбачає високий рівень готовності та

здатності до співпереживання з особистістю, допомогу у пошуках, хвилюваннях і переживаннях, добру атмосферу спілкування.

У врахуванні індивідуальних особливостей людини важливо орієнтуватися на позитивне, а не виставляти напоказ її недоліки. Якою б складною не була дитина, виходити треба з того, що вона ні в чому не винна. І ставлення до її вчинків педагог повинен виражати з вірою в неї, у її можливості. Дорослі повинні підтримувати дитину, вселяти їй впевненість у собі, зрозуміти її успіхи і невдачі, розв'язувати конфліктні ситуації, не принижуючи себе і гідності дитини.

Необхідність вироблення культури педагогічного спілкування вимагає діяльнісного підходу, що сприяє реалізації потреб у самовизначенні в духовній сфері, виробленню у власному досвіді системи переконань, поглядів, ідеалів тощо. Тільки в діяльності можлива самореалізація особистості. І лише *організація спілкування у творчій діяльності* уможливить уникнення штампів, стане найкращим засобом реалізації можливостей та розвитку особистості.

ТЕМА 7. Організація педагогічно доцільного середовища та високодуховної атмосфери як необхідна умова педагогічного контролю у системі освіти

1. Якісна організація довкілля, оточення чи педагогічно доцільного середовища як важлива умова педагогічного контролю в системі освіти (єдність з оточенням – логічний і надійний шлях пізнання свого краю, руху до загальнолюдської культури).

2. Роль високодуховної атмосфери в забезпеченні ефективного оцінювання та педагогічного контролю.

3. Єдність вимог щодо всіх дітей і з боку всіх педагогів.

4. Узгодження інтересів різних людей, громад і забезпечення єдності школи, позашкільних закладів, усіх навчальних інституцій в оцінюванні моделі поведінки людини, її вчинків.

5. Моральний контроль з боку громад, суспільства: традиції та сучасні тенденції.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. 191 с.

2. Кобрій О. Основи педагогіки : навч. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2008. С.6–17.

Допоміжна

3. Бех І. Д. Виховний простір : організаційно-змістові орієнтири. *Гірська школа українських Карпат*. 2013. № 10. С. 3.

4. Волковська Т. Моніторинг педагогічних інновацій у загальній середній освіті регіону. *Відкритий урок*. 2004. № 19–20. С. 69–76.

5. Кобрій О. Управління педагогічною взаємодією з різними соціальними групами : навч.-метод. рекомендації до семінарських занять. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. 30 с.

6. Кобрій О. Формування змісту педагогічних дисциплін у ВНЗ України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2013. 276 с.

7. Лялюк Г. Теоретико-методологічне обґрунтування опікунсько-виховної діяльності як соціально-психологічного явища. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. С.12–18.

8. Соціальна педагогіка: підручник. 4-е вид. випр. та доп. / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 488 с.

9. Теоретичні основи педагогіки / за ред. О. Вишневецького. Дрогобич : Відродження, 2001. С. 226–227.

1. Якісна організація довкілля, оточення чи педагогічно доцільного середовища як важлива умова педагогічного контролю в системі освіти (єдність з оточенням – логічний і надійний шлях пізнання свого краю, руху до загальнолюдської культури)

Утворюючи соціальне поле діяльності особистості (ігрової, трудової, навчальної), спілкуючись через ролі, що виконуються особистістю, програмують у неї той чи той шаблон поведінки, є ефективним засобом духовного зростання. Зміна соціальних ролей сприяє багатостороннім проявам особистості, можливості зрозуміти іншого, роблять його цікавим, справляють враження, позначаються на емоційній сфері дитини. Усе це виробляє впевненість у правильному виборі моральної позиції.

Для утворення сприятливої духовно-моральної атмосфери важливо кожній родині забезпечувати глибоку пошану до всього народного, неухильне дотримання в сімейному житті традиційних елементів та морально-етичних засад українського побуту. Тому у сучасних новітніх системах навчання і виховання обов'язково впроваджують народні методи, елементи народознавства, використовують постійне звертання у освітній роботі до рідної історії, забезпечення національної спрямованості освітнього процесу.

Етнопедагогіка і народознавство стають невід'ємними елементами усіх варіантів концепції національної школи. Через етнопедагогіку вдосконалюється і поглиблюється шкільна практика. Зустріч із звичними способами навчання, забезпечення атмосфери сім'ї, домашнього затишку завжди є радісною і цікавою. Народна педагогіка підживлює розвиток педагогічної науки, яка, своєю чергою, збагачується, використовуючи великий виховний потенціал народної мудрості.

Використання етнопедагогіки в сучасній шкільній практиці передбачає залучення родини до вивчення елементів народознавства (родоводу, історії походження родини, хати, села), до засвоєння знань місцевого фольклору, навколишньої природи, а також до святкування народознавчих свят. Тут важливо заохочувати дітей ділитися з батьками, рідними враженнями, здобутими знаннями та уміннями, що допомагає у формуванні народного світогляду, відповідних поглядів, переконань, ідеалів.

Вивчення народних пісень, дум, балад, прислів'їв, скоромовок, які є згустком життєвої мудрості наших дідів та прадідів, допомагає ознайомлюватися з народними прикметами і віруваннями, що одухотворяють спілкування з природою і є сильним виразником самобутності народу, нації. Народні звичаї, традиції і обряди допомагають прилучитися до свого народу, утверджують історичну пам'ять, передають духовну естафету як заповіт предків.

Саме народні засоби навчання і виховання, народні уявлення про розв'язання виховних проблем забезпечують шкільній педагогіці повернення справжньої духовної основи, перешкоджають проникненню у школу бездуховності, відчуття непричетності до роду, до своєї історії, для опанування національним нігілізмом. Народна педагогіка озброює молодь народними цінностями і традиціями.

Для оволодіння культурою педагогічного спілкування необхідно засвоїти мовні засоби точного вираження суджень з їхніми найменшими відтінками, техніку порівняння, вдалого добору і послідовного розташування слів, речень, наведення при цьому метафор, прислів'їв, приказок, афоризмів, використання широкої інтонаційної палітри, що збагачують мовлення, урізноманітнюють його форми.

Особливу роль у виховному процесі відіграють невербальні засоби мовлення (стиль, темп, жест, інтонація, голосність, пауза), що роблять його цікавим, справляють враження, позначаються на емоційній сфері особистості. Усе це виробляє впевненість у правильному виборі моральної позиції.

Отже, педагог повинен володіти технікою логічних міркувань, аргументації, доведення доцільності розв'язання різноманітних поведінкових ситуацій.

2. Роль високодуховної атмосфери в забезпеченні ефективного оцінювання та педагогічного контролю

Повноцінне спілкування завжди пронизане взаємним інтересом, людяністю, повагою, справедливістю. Духовна і емоційна близькість між ними, спільна участь у розв'язанні різноманітних життєвих питань визначають духовне збагачення і особисте щастя співучасників виховного процесу.

У спілкуванні повинні відчуватися бажання педагога вникнути в проблеми інших людей, віра в них, повага до їхньої волі, самостійності. Тут не має бути ні приниження, ні зверхності. Непоправну шкоду спілкуванню завдають звинувачення, моралізування, несправедлива критика, часті перестороги. Це призводить як до низького авторитету педагога, так і до зниження самооцінки особистості, з якою він спілкується. Повага до дитини несумісна з такими методами, як погрожування, погримування, тілесні карі, насильство. К. Ушинський викриває невміння окремих педагогів стримувати гнів, що викликає страх, який породжує брехню, нещирість, хитрість, рабство, слабкість душі, відбирає сили, сковує рухи дитини.

Уся атмосфера життя людини (вдома, у школі, у ЗВО) повинна бути високоморальною. Важливим фактором формування духовності особистості є перебудова соціально-технологічних взаємин між учасниками виховного процесу, побудова партнерських, рівноправних стосунків між ними. Зміна характеру їхньої взаємодії передбачає докорінну зміну в підході до психолого-педагогічної оцінки особистості, побудову високої культури педагогічного спілкування.

Активними чинниками виховання є небайдужість виховника до предмету розмови, його здивування, сумнів чи презирство щодо змісту розмови, відповідна міміка обличчя, жестикуляція і рухи тіла, хвилювання, чуттєвість наставника, а також аргументація виховником моральних норм, внутрішні сумніви, прийняття рішень, інтерпретація виховної ситуації. Тому підготовка студентів до педагогічної діяльності має включати вправлення у жестикуляції, інсценізації, емоційному насиченні певного етичного матеріалу, формування умінь знаходити відповідні аргументи, апелювати до переживань дитини, розгортати діяльність з усвідомлення, доведення, обґрунтування моральних правил, їх зосередженого осмислення. Практика побудови сітки відповідних суджень, формулювання загального умовиводу допомагає надати педагогічному спілкуванню емоційного забарвлення, емоційного ставлення до предмету обговорення, пристрасності і забезпечити глибокий виховний вплив на почуття і поведінку дітей.

Орієнтація на християнські цінності для педагога означає, що він повинен вникати в душевний стан кожної людини, щоразу ставити

себе в позицію скривдженого, сприяти розвитку у дитини здатності до самооцінки, прагнення до справжньої, а не уявної, досконалості. Сьогодні актуальними є заклики К. Ушинського щодо гуманного ставлення до людей (як до рівних собі за спільною для нас усіх людською гідністю). За допомогою духовного контакту, в основі якого лежить ця спільність прагнень, спорідненість душ, можна досягти розвитку добрих прагнень душі. І розквіту в душі добра сприяє постійне спілкування з ідеалами добра (через участь у Богослуженні, читання високодуховної літератури, зустріч з добрими людьми).

Основу життєвої позиції кожної людини становлять такі якості як любов, доброта, милосердя, ініціативність і творчість, такт, справедливість, доброзичливість, вміння бачити в кожному живу людину, особистість. Саме на цих моральних якостях будуються взаємини педагога і дитини чи дорослого, що повинні бути живими, невимушеними, гуманними і демократичними.

Гуманізація педагогічного спілкування означає, що педагог повинен зрозуміти інтереси особистості, правильно усвідомити їх, знайти ключ взаємин з нею та вдихнути в неї любов своєю майстерністю, творчістю, енергією. Звісно, необхідне духовне спілкування з людьми, коли діти зможуть проявити увагу до їхнього внутрішнього світу, уважно вислухати їхні скарги, розповіді про те, що дорослим може здатися дрібницями, зрозуміти дитячі почуття і тривоги, побачити труднощі маленької людини.

Лише можливість будувати різні варіанти педагогічних вчинків з почуттям стриманості, поблажливості, доброти, вибирати кращий з них допомагає ставати на позицію іншої людини, бачити світ очима іншого, перемагати над власними недоліками, співчувати, співпереживати, що так важливо для педагога і становить основу педагогічного спілкування з точки зору християнського світогляду.

Демократизація виховання ніяк не передбачає спонукання дитини (чи дорослого) до моральної дії за допомогою прохання, прямих чи побічних вказівок дорослого. Педагог повинен вміти включати вихованця у поведінкову ситуацію, забезпечити роботу самої особистості над моральною цінністю і своєчасно вносити корективи у розв'язання моральної ситуації. Тому сам виховник не повинен бути байдужим до предмету обговорення, перебувати у стані схвильованості, відчувати емоційне піднесення, приймати близько до

серця сказане ним, бути відвертим, щирим, пристрасним. Гуманізація і демократизація спілкування передбачають принципово нове ставлення до особистості, новий підхід до її психолого-педагогічної оцінки, що вимагає комунікативних умінь педагога.

Особистість і її здібності розвиваються тільки в тій діяльності, якою вона займається за власним бажанням, без примусу. Тому так важливо дбати про інтереси, захоплення особистості. Це передбачатиме демократичне спілкування. Однак часто педагог стоїть над дитиною – йому бракує доброзичливості, тактовності і особистої зацікавленості, з ним не можна себе поводити як з рівним. Буває, обставини, що випали на долю особистості, прирікають її на соціальну позицію завжди невстигаючого, аутсайдера в колективі дітей чи дорослих. У таких випадках будь-які нотації, виклики на педраду дадуть швидше негативний, ніж позитивний ефект. Насамперед потрібна можливість здійснювати вибір соціальних позицій, вільний перехід від однієї діяльності до іншої (щоб не почувати себе невпевнено).

3. Єдність вимог щодо всіх дітей і з боку всіх педагогів

Стає абсолютно зрозумілим, що для успішної організації педагогічного спілкування перетворювати треба саму «екологію» освітнього закладу, щоб ті, для кого власне вони призначені, не відчували себе «зайвими людьми», перетворюючись на інертну масу байдужих до всього людей. У сім'ї також необхідна атмосфера довіри, взаємоповаги, чуйності між батьками і дітьми. З поваги батьків до дітей народжується і самоповага дитини, яка стає стимулом її розвитку. Діти тонко відчувають, коли дорослий ставиться до них зверхньо, не поважає. А вони не повинні боятися признатися у поганих вчинках, у труднощах, оскільки знайдуть у педагогові людину, яка зрозуміє, вислухає, дасть можливість виправитися.

Коли у щоденних життєвих ситуаціях педагогові доводиться виражати свої переживання, почуття, то він повинен старатися виражати саме первинні почуття: радість і полегшення, коли побачив людину, яку чекав (а не злість від того, що довго чекав), здивування і образу, коли почув грубе слово (а не гнів) і т. ін. Тільки така реакція допоможе встановити з людиною контакт.

Особливо напружене, як правило, спілкування складається із важковиховуваними дітьми, людьми з фізичними вадами, інвалідами. Важливо намагатися оточити їх особливими знаками уваги, максимально виявити їм підтримку, у жодному разі не наголошуючи на їхніх особливостях. Кожному потрібна установка на позитивне в характері, вчинках. У кожному окремому випадку треба доброзичливо і терпеливо пом'якшувати різкість чи вразливість, знімати хворобливе відчуття образи чи злоби. Тут не можна необережно втручатися у переживання, інакше це поведе за собою бажання замкнутися, від'єднатися, відповісти грубістю.

4. Узгодження інтересів різних людей, громад і забезпечення єдності школи, позашкільних закладів, усіх навчальних інституцій в оцінюванні моделі поведінки людини, її вчинків

Виховання підростаючого покоління – справа всіх громадян держави. Тому піднесення національної свідомості народу, загальний виховний вплив громади на дітей та молодь забезпечує формування національної свідомості молодих людей, запобігає виробленню національної сором'язливості, меншовартості. Опора на етнопедагогіку допомагає забезпечити природний, невибагливий процес становлення українця, усього, що є найважливішим для майбутнього нації.

Формування патріотичних почуттів, а також релігійних та політичних поглядів і переконань дітей у неоднорідних за національним складом, конфесійною приналежністю чи політичними переконаннями сім'ях вимагає національної, політичної і релігійної толерантності батьків і дітей. Орієнтація на абсолютні вічні цінності допоможе згуртуванню сім'ї, а дитина знайде живий приклад повноцінного спілкування людей різної національної, конфесійної приналежності, різних політичних поглядів і переконань.

Крім національних, патріотичних і релігійних традицій, у родинному вихованні помітне місце займають соціально-культурні та сімейно-побутові традиції і звичаї. Вони допомагають формувати естетичні погляди та переконання, здоровий спосіб життя, підтримувати добрий фізичний стан усіх членів сім'ї.

Руйнування традиційних засад виховання у сім'ї привело (про що свідчить досвід комуністичного виховання) і призводить до

понівечення, руйнування, нежиттєздатності сім'ї та сімейного виховання.

Проблема оздоровлення соціального життя дітей та дорослих, створення сприятливого для виховання середовища стає актуальною і важливою. Соціальна служба допомоги, яка створюється як нова державна інституція, власне, й використовує величезний вплив середовища на виховання особистості. Завданнями цієї служби є проведення заходів проти різкого зростання алкогольної, наркотичної залежності, злочинності в певних районах, різних конфліктних ситуацій, пов'язаних з протиправними акціями, масовими захворюваннями, епідемією, аваріями. Соціальна служба надає свою допомогу через центри психолого-педагогічної реабілітації при школах, притулках і психотерапевтичних відділеннях лікарні, при виробничих комбінатах. Тут можуть утворюватися центри реадaptaції і ресоціалізації, спортивно-культурний центр, центр медико-психологічної реабілітації.

На випадок катастроф на регіональному, обласному чи районному рівні розгортатимуться тимчасові служби допомоги населенню, що потерпіло від цих катастроф. Педагоги намагаються все ж запобігати таким негативним впливам мікросередовища людини, як алкоголізм, наркоманія, статева розпуста, атмосфера вседозволеності.

Громадські організації та інститути громадського виховання з допомогою певних чинників і властивими їм конкретними засобами в позитивному плані впливають на всі сфери життєдіяльності людини, а також набувають певний соціальний досвід. Вони є важливим джерелом громадської й національної думки. Адже формування особистості забезпечується шляхом прилучення до громадсько-патріотичних, екологічних, спортивних та ін. організацій, які діють поза офіційним впливом освітніх закладів і не входять до їхньої структури. Однак, вся діяльність громадських організацій повинна бути виведена за межі закладів освіти.

У сфері громадського життя людини спостерігаємо формування почуття власної гідності, самовідповідальності, а також стимулювання засвоєння правових знань та вміння користуватися громадськими правами і свободами. Ознайомлення з державною та національною символікою, участь у різноманітних громадських акціях і мітингах, організація заповідних природних територій,

проведення громадських природоохоронних заходів, залучення громадян до розробки різних проєктів, соціальних програм, збереження історичних пам'яток, відродження козацького руху та ін. забезпечують велике виховне значення роботи українських дитячо-юнацьких та молодіжних організацій («Пласт», «Січ», «Карпатська школа», клуб «Компас», екологічне об'єднання «Гея», Студентське товариство геоекологів, Товариство Лева, Українська молодіжна екологічна ліга і ін.).

Сучасні освітні заклади не можуть працювати ізольовано від територіально прилеглих організацій та установ, а також від громади та громадських організацій, які контактують з найближчими закладами освіти. Завданнями такої спільної роботи є вивчення інтересів людей, визначення їхніх сфер діяльності, функцій, методів і форм виховної роботи, планування, облік та контроль за її результатами.

Система виховної роботи з дітьми чи дорослими в селі, мікрорайоні міста є системою, що охоплює зміст, методи, форми, засоби цієї роботи. І забезпечується вона спільними зусиллями насамперед освітніх закладів, кожної сім'ї, громади і громадських організацій, церкви. Оскільки людина перебуває у різних суспільних відносинах, є членом різних формувань (наприклад, громадянин держави, член товариства, член трудового колективу), то спільне благо має ґрунтовне значення стосовно блага окремої людини (настільки, наскільки людина є членом певного утворення).

Загроза втрати індивідуального через обмеження її сутності, розуміння її як пучка суспільних відносин і як інструменту суспільного організму пов'язана із втратою відповідальності людини щодо моральних цінностей. З потребою самовираження і самоутвердження в соціальному середовищі пов'язана життєва активність людини. Власний приклад поширення свого духовного досвіду і втілення добрих змін у світі дають змогу вплинути на зло, спонукати інших до позитивних змін, а значить, поширювати прийнятні цінності на навколишнє середовище. Отже, разом із зовнішнім удосконаленням повинен здійснюватися внутрішній процес одухотворення, перетворення, що означає зміну себе, своїх думок і вчинків, у тому числі, саморозвиток.

Церква, яка є не даниною старовині, а живим духовним початком нашого оновлення, повинна бути представлена в освітніх закладах, і

заклади освіти, педагоги повинні повернутися обличчям до духовної реальності. Сьогодні діяльність церкви у справі виховання підростаючого покоління має бути пов'язана з діяльністю всіх державних і недержавних освітніх закладів, інших соціальних структур. Їхнє духовне відродження неможливо забезпечити без впливу церкви та релігії. Все ж такий зв'язок має здійснюватися дуже обережно, дотримуючись прав кожної людини, яка стає причетною до духовного підйому чи падіння. Завжди переноситься акцент на віру в Бога (із конфесійно-релігійних відмінностей), що сприятиме об'єднанню людей, їхньому зближенню.

5. Моральний контроль з боку громад, суспільства: традиції та сучасні тенденції

Не лише у стимулюванні виховної діяльності, а також в організації будь-якого виду діяльності, що має значення для виховання особистості, роль самої особистості у реалізації виховних можливостей діяльності є значною. Відтак велика роль самоконтролю очевидна.

Якщо соціальна освіта є головним результатом планомірної діяльності в інтересах індивіда, то, як зазначає А. Капська [8, 15], діяльність дорослих, спрямована на задоволення потреб дитини у скрутних для неї життєвих ситуаціях, є опікунсько-виховною діяльністю. Ми розглядаємо цю опікунсько-виховну діяльність як відповідно сплановані дії (соціального педагога, вихователя, дітей-сиріт), які забезпечують основні вітальні потреби таких дітей, сприятливі умови для всебічного розвитку особистості, налагодження стосунків з оточенням, їх соціалізації, адаптації й реінтеграції в соціумі [7, 18]. Це, звісно, стосується *суб'єкт-суб'єктної взаємодії* (соціального педагога, психолога, вихователів і дитини-сироти), створення належних умов для забезпечення всебічного розвитку особистості, духовно-моральної зрілості особистості. За І. Бехом, задоволення потреби в прийнятті її однолітками, визнанні істотно впливає на характер взаємин з оточенням та специфіку спілкування у соціальному середовищі. Педагогічне, *доцільно організоване середовище* часто називають «виховним простором» [3, 3].

Усе це означає специфіку *соціалізації як дієвого виховного механізму*, що полягає у зовнішніх впливах та соціальних явищах – формуванні орієнтацій, особистих якостей, соціальних потреб,

активності. Основою ж для особистісного розвитку людини стає такий процес, що співвідноситься з її внутрішньою системою цінностей.

Загально визнаними вважаються такі методи самовиховання, як *самопізнання, самостримування від негативних дій, думок, самопримушування до налагодження моделі позитивної поведінки, добрих справ тощо*. Вони реалізуються через прийоми: самоспостереження, самоаналіз, самооцінка, самовідмова, самозаборона, самопокарання, самонаказ, самонавіювання.

Оскільки змістом внутрішнього вдосконалення є моральні цінності, то важливо удосконалювати в собі благодатні сили любові, жити в щасті та спокої. Погоджуємося з О. Вишневським, що: важливим шляхом духовного зростання є *спілкування душі дитини з ідеалами добра*, адже це сприяє здійсненню добрих вчинків, обмеженню злих намірів (цьому сприяють занурення дитини в атмосферу церкви, розучування молитов, участь у Богослужінні, прилучення до духовно зорієнтованого мистецтва, участь у Святих Таїнствах).

Обмежити силу негативного впливу можна через *самоопанування, самодисциплінування тощо*. Такі самообмеження допомагають справлятися із узалежненням від якихось матеріальних речей, приборкувати пристрасті, інстинкти, випробовувати себе у вірі, стримуватися від злих намірів і вчинків. Тому обмеження в їжі, у одязі, сні, приборкання інстинктів і злих намірів повинні супроводжуватися радістю від пережитого власного досягнення. Через участь у добродійній діяльності, намагання виконувати працю якнайкраще людина долає життєві труднощі, захищає добро. Напруження сил душі, праця її на межі можливостей допомагає забезпечити основну умову розвитку духовної сфери і, відповідно, духовне вдосконалення.

Ще один шлях духовного зростання – *збереження внутрішнього миру, спокою душі*. Г. Сковорода радив через *духовне вправління* не шкодувати за втраченим і набувати істинного смирення. Християнське вчення про *смирення* вчить зносити удари долі терпляче, не дозволяти чорній пелені заслонити те хороше і добре, що завжди є в житті. Інакше неминучі нарікання на долю, озлоблення. *Покаяння і розкаяння* допомагають людині змінити своє життя, а також налагодити стосунки з іншими людьми, вдосконалити

оточення, погасити конфлікти. До того ж, *прощення* пов'язане з перемогою любові в людині, великодушності, досягненням радості благородним способом.

Усе ж смирення і покаяння можуть стати провідниками добра, якщо людина очищена *стражданнями*. Немає жодної людини, яка б не зазнала страждань, суму, зневіри у свої сили, песимізму або бажання працювати. Важливо переборювати негативні і *посилювати позитивні настрої* і переживання. Тому навіювання позитивних вражень виховує у людини віру в життя, вчить бачити в ньому добре і світле. Про виховання бадьорості і життєрадісності говорив Г. Ващенко.

Панування у ХХ ст. радянської імперії з її атеїстичним соціалізмом стало трагедією для українців. Світові та європейські співтовариства зацікавлені у подоланні суспільної кризи в Україні, духовно-національному відродженні, відродженні українських церков. Побудова нового християнського світу, що стосується всіх людей, не повинна означати втечу від світу, нехтування ним, а передбачає гармонію світу з Богом. Моральна досконалість людини може бути реалізована тільки в суспільстві, поряд з іншими людьми – треба брати до уваги специфіку соціальної проблематики й особливості української виховної традиції, які не заперечують взаємосприяння розвитку різних культур.

Оберегами української виховної традиції були і є церква, громада, сім'я. Громада згуртовувалася навколо церкви і стежила за дотриманням правил громадського співжиття. Вона регулювала стосунки між хлопцем і дівчиною, між чоловіком і жінкою, засуджувала аморальні вчинки. Громада брала участь у всіх важливих справах – вінчаннях, похоронах, організації опіки щодо сиріт, вдів. Громадське благословення молодих мало таке велике значення для українців, що навіть не вінчанням розпочиналося подружнє співжиття, а весіллям.

Сім'я завжди намагалася свято дотримуватися моральних заповітів предків, їхніх звичаїв, традицій, обрядів. Завдяки українській сім'ї утверджувалися сімейні цінності, повага до матері, до предків, до рідної мови, зберігався національний дух народу. У сім'ї жила, зміцнювалася і розвивалася українська виховна традиція.

Правильність вибору, коли відкидається зло і вибирається добро, як вважають філософи і педагоги, досягається лише в умовах живої

духовності, неможливої за умов «строгого виховання». Адже саме духовність вносить дисциплінуючий момент, що не дає людині чинити зло, хоч їй і все дозволено. Усе це ставить умову високо поважати гідність людини, її прагнення до самостійності і відповідальності. Звідси особливістю вільного виховання має стати створення атмосфери довір'я до людини як істоти самовідповідальної, забезпечення можливостей для її самоорієнтації, самоконтролю, самовираження. Вироблення у людини механізму морального самоконтролю, здатності до самореалізації допоможе у формуванні цілісного світогляду, забезпеченні переходу у самопримус зовнішніх правил поведінки.

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

а) документи МОН, кабінету міністрів України

1. Державна програма «Вчитель» : Затв. Постановою Кабміну України від 28 березня 2002 р. № 379. *Освіта України*. 2002. 2 квітня (№ 27). С. 1–7.

2. Державна національна програма « Освіта» (Україна ХХІ ст.). Київ, 1994. 62 с.

1. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. 5 вересня. № 38–39.

2. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. 1 липня. № 37–38.

3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти. Київ: ІТЗО, 2008. 68 с.

4. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський відкритий простір URL : [http : osvita / legislation / Vishaosvita / 3145 /](http://osvita/legislation/Vishaosvita/3145/)

5. Концепція громадянської освіти в Україні. *Директор школи*. 2001. № 20.

6. Концепція гуманітарного розвитку України від 27.03.2008 р. URL : [http: www.guon.kiev.ua/?q=node/446](http://www.guon.kiev.ua/?q=node/446)

9. Концепція змісту освіти для європейського виміру України. *Відкритий урок*. 2005. № 13–16. С. 44–50; URL : osvita.pedagog.org.ua/text/news/...osvita/concept_osvita.html

10. Концепція позашкільної освіти та виховання. *Освіта*. 1997. 26 лютого – 5 березня.

11. Національна доктрина розвитку освіти / затвердж. Указом Президента України від 17.04.2002 р. *Освіта України*. № 33. С. 4–6.

12. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Світ виховання*. 2005. № 4(5). С. 7–30.

13. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти /затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 6 вересня 2000 року. *Календар класного керівника на 2005–2006 навчальний рік* / упор. Ю. Л. Кишакевич. Дрогобич : Коло, 2005. 16–18.

б)твори педагогів-класиків

1. Ващенко Г. Виховання волі й характеру. Київ, 1999. 385 с.
2. Ващенко Г. Виховання пошани до батьків і старших. *Вибрані педагогічні твори*. Дрогобич, 1997. С. 118–127.
3. Ващенко Г. Виховання чесноти і принциповости. *Вибрані педагогічні твори*. Дрогобич, 1997. С. 113–117.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. 191 с.
5. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Київ, 1997. С. 9–57.
6. Ващенко Г. Мораль християнська і комуністична. *Вибрані педагогічні твори*. Дрогобич, 1997. С. 7–64.
7. Ващенко Г. Роля релігії вжитті людства і релігійне виховання молоді. *Вибрані педагогічні твори*. Дрогобич, 1997. С. 128–141.
8. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. Велика дидактика / за ред., з біографічним нарисом і примітками проф. А. А. Красновського. Київ : Рад. школа, 1940. Том 1. 246 с.
9. Макарушка О. Наука виховання. Підручник для шкіл і родин. Львів, 1922. 152 с.
10. Русова С. Ф. Нова школа соціального виховання. *Український освітній журнал*. 1994. № 1. С. 31.
11. Сковорода Г. Вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, притчі. Київ, 1983. 544 с.
12. Сковорода Г. Листи до М. Ковалінського. *Твори*: в 2-х т. Київ, 1961. Т. 2. С. 211–390.
13. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. Київ, 1978. 248 с.
14. Сухомлинський В. Без довір'я немає виховання. *Вибр. тв.*: в 5-ти т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 334–339.
15. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Київ: Рад. школа, 1970. С. 155–168.
16. Сухомлинський В. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів. *Вибрані твори*: в 5-ти т. Київ, 1979. Т. 5. С. 122–139.
17. Сухомлинський В. Пависька середня школа. *Вибрані твори* : в 5-ти т. Київ, 1979. Т. 4. С. 237–245, 255–261.
18. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. *Вибр. твори* : в 5-ти т. Київ, 1976. Т. 3. С. 7–282.
19. Сухомлинський В. Сто порад учителеві. *Вибрані твори* : в 5-ти т. Київ, 1979. Т. 2. С. 452–463, 488–507.

20. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. *Вибрані педагогічні твори*: в 5-ти т. Т. 2. С. 149–418.

21. Ушинський К. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Вибрані педагогічні твори* : у 2-х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 1. С. 192–471.

22. Ушинський К. Рідне слово. *Твори* : в 6-ти т. Київ : Рад. школа, 1954. Т. 1. С. 268–280.

23. Ушинський К. Про народність у громадському вихованні. *Вибрані педагогічні твори* : у 2-х т. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 2. С. 43–103.

24. Франко І. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу (рецензія). *Зібрання творів* : у 50-ти т. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 37. С. 238.

в) статті, збірники, монографії

1. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття. Луганськ : Альма-матер, 2005. 703 с.

2. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Інститут психології ім. Г. С. Костюка, АПН України. Київ, 2007. 170 с.

3. Бегей В. Демократизація управління загальноосвітньою школою. Тернопіль, 1994. С. 3–43, 87–122.

4. Беднарєк Ю. Освіта: інформаційні тенденції сьогодні й завтра. *Рідна школа*. 2002. № 5. С. 19–21.

5. Бех І. Д. Виховання особистості : особистісно-зорієнтований підхід: у 2-х кн. Київ, 2003. Кн. 1. 280 с.

6. Богуш А. Катехізис батьківської педагогіки В. О. Сухомлинського: від батьківського порога до людини. *Рідна школа*. 2002. № 11. С. 21.

7. Буган Ю. Шкільні свята та розваги. Тернопіль, 1996. 214 с.

8. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. для викладачів і студ. вищих навч. закл. / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України; Львівський науково-практичний центр ; Львівська держ. фінансова академія. Львів : Норма, 2005. 343 с.

9. Вишневецький О. В пошуках альтернативи. *Освіта*. 1999. 15 вересня.

10. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів, 1996. 238 с.
11. Волковська Т. Моніторинг педагогічних інновацій у загальній середній освіті регіону. *Відкритий урок*. 2004. № 19–20. С. 69–76.
12. Галів М. Д. Організація самовиховання учнів (методичні рекомендації для класного керівника) / МОН України, ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич: Б/в, 2008. 37 с.
13. Галян О. Особистість школяра у вимірах суб'єктності : історико-педагогічний дискурс : монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. 360 с.
14. Гончаренко С. Методологічні засади побудови педагогічної теорії. *Шлях освіти*. 2007. № 2.
15. Гончаренко С. У. Цілісність педагогічної системи і процесу : методологічний аспект. *Філософія педагогічної майстерності* : зб. наук. праць / редкол. : Неллі Григорівна Ничкало (голова) та ін. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. С. 13–24.
16. Грицюк Л., Лякішева А. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців соціально-педагогічного спрямування у ВНЗ Польщі. *Вища школа*. 2014. № 10. С. 63–70.
17. Дворнікова Н. С. Педагогічні умови модернізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 2009. 185 с.
18. Дем'яненко Н. Педагогічна парадигма вищої школи України : генеза й еволюція. *Філософія освіти*. 2006. № 2 (4). С. 256–265.
19. Дзерович Ю. Християнсько-релігійно-моральне виховання молоді. *Перший Український Педагогічний Конгрес*. Львів, 1938. С. 195–197.
20. Дмитренко Г. Стратегія розвитку системи освіти в контексті формування громадянського суспільства. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 7–11.
21. Дубасенюк О. А. Ціннісне відношення до професіоналізму виховної роботи. *Нові технології виховання* : зб. наук. ст. / за відп. ред. С. В. Кириленко. Київ : ІСДО, 1995. С. 145–154.
22. Дудник Н. Застосування інноваційних технологій в освіті. *Молодь і ринок*. 2010. № 12 (71). С. 99–104.
23. Духнович А. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских. Львов, 1857. Ч. 1. Педагогика общая.

24. Європейський спільний освітній простір та освітні перетворення в Польщі й Україні (1989–2006). Перспективи і проблеми / за ред. М. Чепіль, Р. Кухи. Дрогобич – Люблін : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2007. 498 с.

25. Зварич І. Психолого-педагогічні принципи контролю й оцінювання знань. *Рідна школа*. 2001. № 10. С. 29–31.

26. Здібності. Творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко (ред.), О. Л. Музика. Житомир : Рута, 2007. 319 с.

27. Золотухіна С. Т., Зеленська Л. Д. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу (історико-педагогічний аспект). Харків : Основа, 2007. 184 с.

28. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2005. № 25. С. 13–18. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/853/1/05ziasno.pdf>

29. Зякун Т. Особливості формування національної свідомості молоді на сучасному етапі державотворення. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 19–23.

30. Ігнатенко П. та ін. Виховання громадянина. Київ, 1997. С. 66–11.

31. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении. Москва, 1987. С. 97–100.

32. Карпенчук С. Теорія і методика виховання. Київ, 1997. С. 172–202.

33. Кемінь Г. Теорія і практика «нового виховання» у західноєвропейській педагогіці (кінець ХІХ – середина ХХ століття). Дрогобич : Коло, 2004. 124 с.

34. Кобрій О. Управління педагогічною взаємодією з різними соціальними групами : навч.-метод. рекомендації до семінарських занять. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. 30 с.

35. Кобрій О. Формування змісту педагогічних дисциплін у ВНЗ України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2013. 276 с.

36. Кононенко П. П. Українознавство. Київ, 1994.

37. Комісарова Т. Управління виховним процесом сучасної загальноосвітньої школи. 2007. № 4. С. 27–30.

38. Король А. Традиційні та нетрадиційні методи навчання у розвитку творчої особистості. *Рідна школа*. 2000. № 12. С. 29–30.

39. Корсак К. В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку тріади «людина – суспільство – освіта» на початку ХХІ століття : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти». Київ: Інститут вищої освіти АПН України, 2006. 36 с.
40. Корсакова О., Трубачова С. Зміст сучасної шкільної освіти. *Відкритий урок*. 2006. № 34–40. С. 3–11.
41. Кремень В. Г. Особистісно-розвивальне навчання як науковий пріоритет. *Рідна школа*, 1998. № 11. С. 53–57.
42. Кремень В. Г. Якісна освіта: сучасні вимоги. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 4 (53). С. 5–17.
43. Кравець В. П. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття. Тернопіль : Обласне книжково-журнальне в-во «Тернопіль», 1996. 290 с.
44. Кузь В. Г. Школа В. Сухомлинського – школа самореалізації особистості. В. О. Сухомлинський і сучасні проблеми особистісно зорієнтованого виховання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : Науковий світ, 2000. С.19–26.
45. Кузьмів Я. Напрявні національного виховання. *Перший український педагогічний конгрес*. Львів, 1938. С. 191–194.
46. Лозова В. І. Актуальні питання розвитку педагогічної науки та виховання особистості. *Педагогіка і психологія*. 2006. Вип.32. С. 4–11.
47. Луцик Д. Українська сім» я, її виховні функції. Дрогобич, 1997. 70 с.
48. Лялюк Г. Теоретико-методологічне обґрунтування опікунсько-виховної діяльності як соціально-психологічного явища. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. С.12–18.
49. Майковська В. Методичні засади формування й оцінки підприємницької компетентності майбутніх фахівців. *Українська освіта в умовах інтегрування в європейський простір*: зб. наук. праць / за ред. О. Карпенко. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2019. С. 146–155.
50. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / под. общей ред. Г. А. Балла, А. Н. Киричука, Д. А. Леонтьева. Пер. с англ. Москва : Смысл, 1999. 425 с.
51. Максимова М., Порох Л. Розвиток творчої особистості школяра як психолого-педагогічна проблема сучасності. *Рідна школа*. 2002. № 11. С. 42–44.

52. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. Изд. 3-е, стереотип. Москва : КомКнига, 2006. 200 с.
53. Ніколаєнко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Київ : Знання, 2005. 319 с.
54. Ніколаєнко С. М. Стратегія розвитку освіти України : початок ХХІ століття. Київ : Знання, 2006. 253 с.
55. Новое педагогическое мышление / под ред. А. В. Петровского. Москва : Педагогика, 1989. 280 с.
56. Остролуцька Л. Організаційно-методичне забезпечення діяльності за напрямком соціальної роботи з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями та членами їхніх сімей ЦІССДМ м. Києва. *Соціальний працівник*. 2007. № 14 (липень). С. 2–31.
57. Помиткін Е. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. Київ, 1996. С. 13–15, 31–37, 57–64.
58. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: збірник наукових праць / редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. Київ – Запоріжжя, 2005. Вип. 34. 423 с.
59. Перший Український Педагогічний Конгрес. 1935. Львів, 1938. 252 с.
60. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Київ, 2000.
61. Положення про контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів у ДДПУ імені Івана Франка (від 15.12.2015 р.).
62. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : монографія / Олександра Антонівна Дубасенюк, Світлана Валеріївна Лісова, Микола Мефодійович Осадчий та ін.; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка; Олександра Антонівна Дубасенюк (ред.). Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 564 с.
63. Рик С. Педагогічна наука в контексті інтеграції української культури. *Рідна школа*. 2002. № 7. С. 15.
64. Сбруєва А. Недоліки сучасних освітніх реформ. *Шлях освіти*. 2005. № 2. С. 16–20.
65. Сверстюк Є. Блудні сини України. Київ, 1993. 256 с.
66. Семиченко В., Заслуженюк В. Проблема педагогічного оцінювання. *Рідна школа*. 2001. № 7. С. 3–9.
67. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ: Полігра книга, 1996. 406 с.

68. Соловейчик С. Педагогіка для всіх : книга для будучих родителів. 2-е изд. Москва : Дет. лит., 1989. 367 с.
69. Соціальна педагогіка: підручник. 4-е вид. випр. та доп. / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 488 с.
70. Соціальна робота з молоддю в Україні : зб. інф.-метод. матеріалів / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ, 1997. 152 с.
71. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти / Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти. Київ : Ленвіт, 2006.– 36 с.
72. Стельмахович М. Виховні цінності традиційної української родини. *Цінності освіти і виховання*. Київ, 1997. С. 129–132.
73. Стельмахович М. Новітні перспективи родинного виховання. *Рідна школа*. 1998. № 7–8. С. 3–5.
74. Стельмахович М. Школа і педагогіка в умовах становлення Української держави. *Рідна школа*. 1996. № 5–6. С. 5–8.
75. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. Київ: ІСДО, 1996. 126 с.
76. Степанишин Б. Навчання – не самоціль, а розвиток і виховання. *Рідна школа*. 1997. № 3–4. С. 40–44.
77. Стефанік С. Козацька педагогіка. 2-е вид., доп. Харків, 2000. 146 с.
78. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.
79. Фурман А. Підручник у модульно-розвивальній системі: зміст, структура, оформлення. *Рідна школа*. 2000. № 7. С. 23–31.
80. Троїцька Т. С. Українська філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки педагога : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10 «Філософія освіти». Київ : Інститут вищої освіти АПН України, 2007. 395 арк.
81. Троцько Г. В. Професійно-педагогічна підготовка студентів до виховної роботи в школі : монографія. Харків : ХДПУ, 1995. 276 с.
82. Чепіль М. Демократизація процесу едукації в Україні. *Освіта майбутнього розвитку*. Київ : НУ «Києво-Могилянська академія», 2002. С. 104–115.
83. Чепіль М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.). Дрогобич, 2001. 503 с.

84. Шепотько В. П., Волощук І. С. Організація навчання обдарованих і талановитих школярів : навчально-метод. посіб. *Рідна школа*. 2006 № 2. С. 27–54.

85. Шмуклер Ю. Нова модель шкільної освіти: гуманізація, демократизація, оптимізація. *Рідна школа*. 2001. № 3. С. 16–17.

86. Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 1997. 224 с.

87. Ярема Я. Українська духовність в її культурно-історичних виявах. *Перший український педагогічний конгрес*. 1935. Львів, 1938. С. 16–88.

г) підручники, посібники

1. Бєлова О. К., Коваленко О.Е. Педагогічні технології в сучасній освіті : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. інж.-пед. спец.]. Харків : Контраст, 2008. 148 с.

2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студ. вищ. навч. закладів. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.

3. Волошин М., Волошин Р. Становлення національної школи: навч. посіб. Дрогобич, 1993. С. 6–20.

4. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Знання, 2005. С. 11–142.

5. Календар класного керівника на 2017 / 2018 н.р.: посіб. для вчителів / упор. Ю. Кишакевич. Дрогобич : Вид-во та друк НВЦ «Каменярь» ДДПУ ім. І. Франка, 2017. 232 с.

6. Карпенчук С. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Київ, 1997. 304 с.

7. Класний керівник у сучасній школі : метод. пос. Київ, 1996. 152 с.

8. Кобрій О. Імідж сучасного педагога : тексти лекцій. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. 82 с.

9. Кобрій О., Чепіль М. Методика позаурочної діяльності : навч. посіб. Дрогобич, 1999. 152 с.

10. Кобрій О. Моделювання освітньої та професійної підготовки фахівця : навч.-метод. посіб. до сам. Роботи студ. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. 64 с.

11. Кобрій О. Основи педагогіки: навч. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2008. 263 с.

12. Педагогічні технології : навч. посіб. / Іван Федорович Прокопенко, Віктор Іванович Євдокимов; АПН України; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків: Колегіум, 2005. 224 с.
13. Сіркізюк В. В. Основи національного виховання : навч.-метод. посібн. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 300 с.
14. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник для вузів / за ред. І. Зверєва. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
15. Стельмахович М. Українське родинознавство : навч. посіб. Івано-Франківськ, 1994. 56 с.
16. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення. Київ, 1998. 269 с.
17. Сущенко Т. Позашкільна педагогіка : навч. посібн. Київ, 1996. 144 с.
18. Теоретичні основи педагогіки: зб. допоміжних матеріалів / упорядники О. Вишневський та О. Кобрій. Дрогобич, 1992. С. 146–155.
19. Теоретичні основи педагогіки / за ред. О. Вишневського. Дрогобич : Відродження, 2001. С. 6–78.
20. Фіцула М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. С. 89–104.
21. Форми навчання / за ред. Ю. Мальованого. Київ, 1992. 160 с.
22. Шахрай В. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.
23. Шепотько В. П., Волощук І. С. Організація навчання обдарованих і талановитих школярів : навч.-метод. посіб. *Рідна школа*. 2006 № 2. С. 27–54.
24. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

Навчальне видання

Ольга Кобрій, Оксана Яців

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Навчальний посібник

**Редакційно-видавничий відділ
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

Головний редактор
Ірина Невмержицька

Редактор
Уляна Куцик

Технічний редактор
Кізіма Наталія

Здано до набору 28. 03. 2022 р. Підписано до друку 18. 04. 2022 р. Формат 60x84/16. Папірофсетний. Гарнітура. Times. Наклад 50 прим. Ум. друк. арк. 5,37. Зам.13.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. І. Франка, 24. к. 42.